Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

TÅSINGE ÅRBOG

1992

TÅSINGE MUSEUMSLAUG

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

TÅSINGE ÅRBOG
1992

Udgivet af
TÅSINGE MUSEUMSLAUGS FORLAG

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Redaktion:
Tåsinge Museumslaugs Årbogsudvalg

ISBN 87-981340-9-4

Bogens typografiske tilrettelægning, sats, tryk og reproduktioner
er udført af isager, Svendborg (62 21 31 60)
Skriften er 11 punkt Garamond

Omslaget er trykt på 190 g Tivoli karton og papiret er 115 g Uno-Cote

Indbinding er udført af Axforts Bogbinderi, Odense

Ekspedition:
Tåsinge Museumslaug
Grønnegade 24 a, Tåsinge
5700 Svendborg
Tlf. 62 22 58 27

Omslagets forside:
Ambrosius Egen ved Valdemars Slot,
tegnet af Carl Nielsen 1991

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Indholdsfortegnelse

Forord
Af Knud Helles 5

Dialekterne på de sydfynske øer og Sydfyn
Af Finn Køster 6

Sølvskatten fra Iholm
Af Per O. Thomsen 21

Tugt og utugt på Tåsinge i det 18. århundrede
Af Peter Henningsen 28

Fra fæstere til selvejere
Salget af fæstegodset på Tåsinge
Af Svend Højte 35

Luftkamp omkring Tåsinge IV
Af Gunnar Kjær Mortensen 48

Fotos fra arkivets gemmer 56

Nyt fra arkivet 60

Nyt fra museet 61

Hvordan får du kontakt til Tåsinge Museumslaug? 63

Praktiske oplysninger 64

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

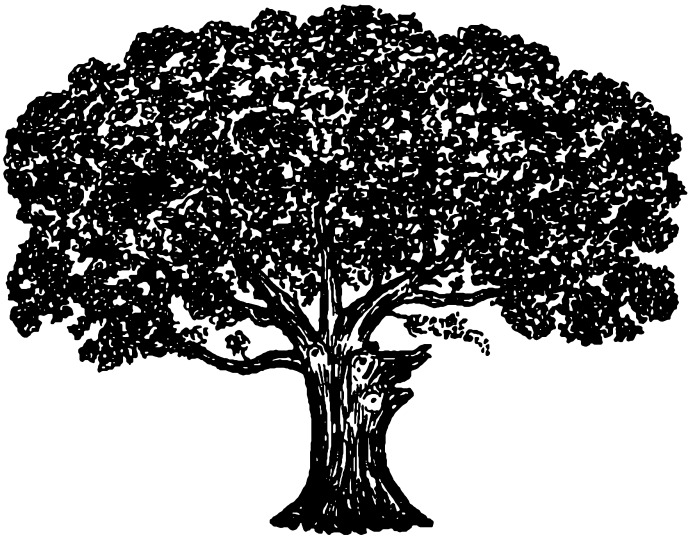

– Vær med til at værne om vor ø-kultur...

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Forord

Af Knud Helles

Hermed foreligger sjette årgang af Tåsinge Årbog. I lighed med sine fem forgængere favner bogen vidt. Men fællesnævneren er Tåsinges historie og kultur i bred forstand.

Dette års årbog bringer således en artikel af *Finn Køster* om dialekterne i det sydfynske område, som trods et mylder af variationer og specialiteter – ikke mindst på øerne – dog har klare fællestræk, der udskiller området fra resten af Fyn og Danmark i øvrigt. Uden tvivl vil en hel del af læserne kunne nikke genkendende til mangt og meget i artiklen, og samtidig vil de kunne glæde sig over at få del i det systematiske overblik, som kun en erfaren og særdeles kyndig dialektforsker er i besiddelse af.

Per O. Thomsen skriver om sølvskatten fra Iholm, for hvis opdagelse i 1853 en muldvarp spillede en afgørende rolle. I 1989 foretog han en genudgravning på stedet og kunne supplere de i forvejen rige skattefund fra vikingetiden med langt over hundrede mønter og sølvstykker.

Peter Henningsen, som i sidste årbog skrev om vold og drukkenskab på Tåsinge i det 18. århundrede, behandler i år en anden side af levevilkårene på Kammerherre Niels Juels ø i samme periode. Nu er det den sædelige vandel, tugt og utugt, der er emnet for hans artikel, som paradoksalt nok på een gang er både underholdende og rystende. For hvad det sidste angår, så var den sociale kontrol og herskabet, der fungerede som moralens vogter, skånselsløse over for dem, der overskred religionens og moralens bud på dette område – i hvert fald hvis de tilhørte almuen!

Svend Højte skriver om salget af fæstegodset på Tåsinge til fri ejendom. Dette salg skete så sent som i årene lige før og under 1. Verdenskrig. Indtil da ejede Valdemars Slot stort set alle ejendomme på Tåsinge. Det viser sig, at da frasalget endelig blev sat i værk, skyldtes det dels, at godset, der var sat under administration, var i finansielle vanskeligheder og dels, at en lovgivning om fæstevæsenets ophør var på trapperne. Uenighed om salgsvilkår, politiske og juridiske trakasserier og forhalingsmanøvrer førte til, at afviklingen af Valdemars Slots greb om Tåsinge blev en lang og brydsom proces, da den endelig kom i gang.

Gunnar Kjær Mortensen føjer endnu et kapitel til sin føljeton om de nedskudte allierede fly på eller ved Tåsinge under 2. Verdenskrig. Flere og flere brikker falder på plads i dette krigshistoriske puslespil. Det er lykkedes for forfatteren, dels gennem lokalpressen og dels som følge af de foregående artikler her i Tåsinge Årbog, at opspore og få kontakt med såvel lokale folk, der har været øjenvidner til begivenhederne, som med overlevende og deres familie på den anden side af vor klode. Og i løbet af de næste år falder 50-årene for de dramatiske hændelser, der udspillede sig over Tåsinge!

I *Fotos fra arkivets gemmer* viser vi en serie billeder fra livet på det gamle Tåsinge. Og endelig giver *Nyt fra arkivet* og *Nyt fra museet* en orientering om virksomheden i det sidste år.

Med denne korte præsentation af årbogens indhold vil jeg overlade bogen til læserne og med dem glæde mig over, at det også i år er lykkedes at skabe en årbog, som kan leve op til sine forgængere, fastholde og styrke forbindelsen mellem Tåsinges Museumslaugs bestyrelse og foreningens medlemmer, og som kan inspirere til yderligere fordybelse i den lokale historie. God læselyst.

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dialekterne på de sydfynske øer og Sydfyn

Af Finn Køster

I det følgende skal jeg fortælle om dialekterne på de sydfynske øer og på Sydfyn. Samtidig skal jeg give et meget kort indtryk af, hvordan man i tidens løb har arbejdet med bl.a. disse dialekter, og hvilke resultater der er kommet ud af det.

Ideen skyldes egentlig Erik Hansen, og det er ikke helt tilfældigt. I sin tid fik jeg som nyansat på Institut for Dansk Dialektforskning (under Københavns Universitet) bl.a. tildelt Tåsinge som område, og mine første optegnelser af Tåsingedialekten fandt netop sted hos Erik Hansens mor, Inger Hansen, i Bjernemark. Her blev jeg i øvrigt altid mødt med venlighed og interesse, ligesom alle de andre steder på øen, hvor jeg vovede mig ind.

Indledningsvis et par ord om afgrænsningen af vores område. De sydfynske øer omfatter i denne sammenhæng Langeland, Tåsinge, Thurø, Ærø, Strynø, Drejø (herunder Skarø, Hjortø, Birkholm), Lyø og Avernakø. Ved Sydfyn forstår man dialektgeografisk den del af Fyn, der afgrænses af en linie, der går fra et område lidt syd for Nyborg og til Horne-Svanninge-egnen; den følger de fleste steder nogenlunde den gamle Bøjden-landevej. Syd for denne grænse er dialekterne »stødløse«.

Man taler derfor om »stødgrænsen«, som egentlig er en del af en dialektgrænse, der udskiller et større syddansk område uden »stød« (herunder Lolland-Falster og det sydlige Sønderjylland) fra resten af landet.

Hvad stødet er, kan kort demonstreres med et par eksempler fra rigsmål. Sammenlign f.eks. udtalen af vend med udtalen af ven, eller udtalen af uld med udtalen af guld; de rimer ikke: vend og uld har stød (på henholdsvis n og l), mens ven og guld er stødløse. På samme måde har for eksempel den bestemte form »huset« stød (på u), mens flertalsformen »huse« er stødløs.

På Øst- og Vestfyn hedder det f.eks. *fæ'm, grö'n, ha'l* fem, grøn, halv, med stød på henholdsvis *æ, ö* og *a*. Sydfyn og øerne har en mere »slæbende« udtale, d.v.s. med lang selvlyd, og uden stød: *fæ·m, grö·n, ha·l*. Den lange selvlyd er her og i det følgende angivet med en »prik«. De, der er lidt fortrolige med fynsk, vil vide, at forskellen mellem det stødløse sydfynske og dialekterne nordpå kan være ret iørefaldende, og i det hele taget er stødgrænsen en vigtig dialektgrænse.

Udtaleforhold

Med denne afgrænsning er vi allerede inde på vore dialekters lyd- og udtaleforhold.

Her skal det indledningsvis fremhæves, at dialekterne ikke er forvansket rigsmål, sådan som mange tror. Dialekterne er talesprog, der har udviklet sig af ældre dansk, og de er sproghistorisk ofte mere oprindelige end rigsmålet.

Når man kort skal beskrive dialekterne, gør man det gerne på den måde, at man udvælger nogle af de træk, der er væsentlige i forhold til den sproghistoriske ud-

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

vikling. Det vil jeg også gøre her, men samtidig vil jeg lægge vægt på træk, som endnu er levende – i hvert fald hos de ældre dialekttalende – eller som har været det indtil nyere tid.

Beskrivelsen skulle gerne give et indtryk af, hvilket broget billede af forskelle og ligheder dialekterne imellem, vi finder i vores område, et billede, som er – og navnlig har været – langt mere sammensat, end det vil fremgå her.

Tvelyde

Tvelydene (diftongerne) er et meget iørefaldende dialekttræk, som også findes uden for området.

Der findes flere typer. Først skal nævnes den, som i hvert fald de ældre altid havde i ord som se, sø, så: *sie, sye, sue,* eller Tåsinge: *tuesi(ng),* tøsinger: *tyesi(ng)er;* disse tvelyde *(ie, ye, ue)* svarer altså her til skriftens e, ø, å. Det kan også hedde *pæel* pæl, med *æe* svarende til skriftens æ. En nu meget sjælden tvelyd er den, der svarer til skriftens a, og som kan lydskrives *åa,* f.eks. *båa(r)n, soldåat* barn, soldat. Denne udtale er dog for længst forsvundet i hvert fald på Tåsinge og Sydfyn, men den har holdt sig meget længe på Drejø og Sydlangeland.

En lidt anden tvelyd er den, man har i ord som bi, tid, by, Fyn, d.v.s. svarende til skriftens i og y.

Bi og by udtales ofte *bij, byj,* d.v.s. med en i- og y-lyd, der glider over i et *j,* men de kan også mange steder have en udtale med *e* og *ø: bej, bøj,* en udtale, der bl.a. er meget karakteristisk for ældre tåsingsk: *»je he꞉ jo i såm en bej al tej«* (jeg hængte jo i som en bi altid) fortæller Ane Kirstine Hansen fra Skovballe (f. 1885) i en båndoptagelse fra dengang, hun var med til at »trille korn«; den lille krølle på *e* angiver en næselyd. Bi og tid hedder altså *bej* og *tej;* bemærk i øvrigt undtagelsen, der bekræfter reglen:

Ane Kirstine Hansen
Skovballe
(1885 – 1974)

ordet »i« (hængte i) udtales her ikke med tvelyd. – Ligesom by hedder *bøj,* hedder ny *nøj;* Ane Kirstine Hansen fortsætter med at fortælle, at lønnen for det nævnte høstarbejde egentlig skulle være *i꞉ nøj sæ꞉rk* en ny særk (men det blev kun til tre lommetørklæder).

I visse af dialekterne på Ærø er udviklingen som i mange andre tilfælde gået videre: bi hedder her *bøj,* tid hedder *tøj,* gris hedder *grøjs,* mens by hedder *buj,* og tilsvarende hedder det *nuj, fujn,* d.v.s. ny, Fyn.

Endelig skal nævnes den tvelyd, der findes i ord, der skrives med u (typen hus). Hus udtales mange steder noget i retning af *høws* eller *hyws* (her er *y* en mellemting mellem *u* og *y*); men stedvis har selvlyden også kunnet blive til et *e* eller endda et *i.* Dette er meget typisk for ældre tåsingsk, hvor det ofte hedder *hews, ew, knew* hus, ud, Knud, eller *bri꞉we* bruge, *ti꞉wer* tur (i dette tilfælde med langt *i*): *»de vå jo en*

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

slæ·m ti·wer (en slem tur) *å sgu dær øw trie ga$_c$·* (tre gange) *åm da·wi å malke«*, fortæller Anton Pedersen (Landet, f. 1855) i en grammofonoptagelse om sommergræsningen på »Monnet«. En sådan udtale med *ew* og *iw* (ved siden af *øw* o.fl.) er også almindelig på Ærø, og kendes også på Lyø, men er vist helt utænkelig de fleste andre steder; heller ikke på Thurø er den optegnet.

Tvelyde, som dem man har i ord som bi, by, hus, er et godt eksempel på, at man nok i princippet kan have det samme dialekttræk inden for et større område, men at det til gengæld kan foreligge i et stort antal lokale udtalevariationer.

I øvrigt gælder det om hele det system af tvelyde, der er skitseret her, at det kendes overalt i ømålsområdet, i hvert fald i princippet, d.v.s. også i lolland-falstersk og sjællandsk. Den eneste virkelige undtagelse er vestfynsk, som i visse tilfælde har nogle helt specielle tvelyde – noget mange fynboer er fortrolige med.

Næselyde (nasallyde)

Et velkendt og iørefaldende træk i områdets dialekter (og i fynsk i almindelighed og f.eks. i lolland-falstersk) er næselydene (nasallydene).

Når man udtaler lyde som m, n og ng, udtaler man dem altid gennem næsen. Bl.a. i de fynske dialekter har de ofte smittet af på den foregående lyd. Det hedder typisk f.eks. *la$_c$·m, kö$_c$·n*, lam, køn.

I de ord, der skrives med nd og ng (for eksempel land, lang), er der normalt sket det, at nd og ng er svundet eller »opløst« til *j* og *w*, men næselyden er blevet tilbage. Det hedder f.eks. *la$_c$j, ma$_c$j$_c$ (lå$_c$j, må$_c$j)* land, mand, *sæ$_c$·je* sende eller senge, og *la$_c$w, å$_c$w* lang, ung.

Læg mærke til, at ord der skrives med n eller nn, normalt ikke har opløsning af nasalen; det gælder f.eks. udtalen af ven, venner, bønne, løn, høne, kane o.fl.; det hedder altså *vænner, bönner* venner, bønner, men *væ$_c$jer, bö$_c$jer*, vender, bønder. – En undtagelse fra denne regel er tilsyneladende ord som stedordene den og han, der udtales *dæ$_c$j* og *ha$_c$*. Men i virkeligheden er det skriftsproget, der her er inkonsekvent: de to ord burde egentlig skrives (og blev i ældre tid skrevet) dend, hand. Der er altså en sproghistorisk forklaring på, at ord som vender og venner udtales forskelligt: det er kun den n-lyd, der i ældre tid blev skrevet med nd, der er blevet opløst.

Næselydene har et stort antal lokale udtalevarianter, hvoraf her skal nævnes nogle få.

Typen gang udtales på Sydfyn og de fleste af øerne *ga$_c$w*, d.v.s. den ender på et *w*. Men på Strynø hedder det vist normalt *ga$_c$·*, og på Ærø *ga$_c$j*, altså med *j*: *da$_c$j, ga$_c$j* = den gang.

Som nogen måske vil vide, er denne sidste udtale den almindeligste i østfynsk (blot med stød); ord som gang og lang udtales her *ga$_c$'j, la$_c$'j* (ældre: *gå$_c$'j, lå$_c$'j*). På sydfynsk hedder det f.eks. »så kom manden med øllejlen, så de fik *i ga$_c$w å drekke«* (en gang at drikke); østfynboerne siger her: *i ga$_c$'j å drekke*. – Denne udtaleforskel mellem sydfynsk og østfynsk er ret iørefaldende og vist den, der hentydes til i en gammel optegnelse fra Østfyn, hvor det hedder, at »nede omkring Svendborg, dér *ja$_c$·wer* de så sært«.

I ord som ind, pind, den, kendt, vendt, dreng, seng, ring er næselyden ofte æ-agtig: *æ$_c$j, dæ$_c$j* o.s.v. Men den kan også udtales med en mere eller mindre udpræget a-lyd, f.eks. *a$_c$j* ind, *da$_c$j* den, *va$_c$j* vendt. Denne a-agtige udtale er typisk for øerne og stedvis også for sydfynsk, og hvis man ikke er fortrolig med den, kan den give forståelsesproblemer.

Det er i hvert fald sket en gang på Sydfyn. Nogle folk fra Horne havde været på

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

besøg (med hest og vogn) længere inde på Fyn, og da de skulle hjem, sagde manden: »vi skal have *va$_{c}$j*« – hvorefter værtsfolkene skyndte sig at hente vand. Men naturligvis sagde han blot: vi skal have vendt (ord som vendt, kendt udtales ikke med t). En gammel jæger fra Svanninge forklarede mig, at ræveskindet skulle *va$_{c}$·jes*, hvad jeg først opfattede som »vandes«. Men det skulle naturligvis blot vendes.

Som noget mærkeligt kan til sidst nævnes, at ord, der andre steder har næselyd, har undergået en helt speciel udvikling i dialekten i Marstal; f.eks. hedder lang *lain* (med normal n-lyd), lange hedder *lae* (uden hverken *n* eller næselyd). Langeland hedder *la·wen:* »vi kan se *la·wen* så bregeligt (klart) i dag« hedder det i en optegnelse fra byen.

Bortfald af j og v

Som bekendt har fynsk ikke »blødt d«: mad hedder *ma*, gade hedder *ga·* o.s.v. Den slags bortfald af en selvlyd er et meget gammelt fænomen i dansk og har også ramt f.eks. j, d.v.s. den lyd, man har i veje, lege, høje, sige. Man taler her om »j-svind«, noget der er særdeles udbredt i vores område (og også f.eks. på Vestfyn).

Normalt er j bevaret i enstavelsesord som vej, leg, høj: *væj, læj, höj*, men når der tilføjes et e i skriften, kan j-lyden forsvinde. I ældre tåsingsk hedder flertal af vej normalt *væ·*, flertal af bleg *ble·*, flertal af høj *hö·*. Tilsvarende hedder det *plö·*, *dö·* pløje, døje; pige, sige, stige kan hedde *pe·*, *se·*, *ste·* (hvor det andetsteds kan hedde *pæ·je* o.s.v.). En sådan udtale med svind af j umiddelbart foran -e finder vi i hele området. Den er dog meget sjælden i et område omkring Fåborg (bl.a. Horne) og er heller ikke almindelig på Lyø og Strynø.

Ovenfor ses en gammel optegnelse fra Tåsinge, der viser j-svindet (AP = Anton

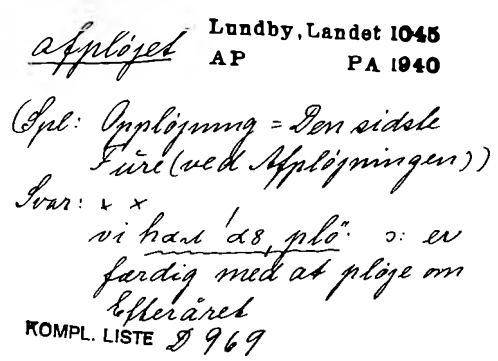

Eks. 1

Pedersen). (1). Der står (omsat til min lydskrift): *vi har awplö·* vi har afpløjet, d.v.s. er færdige med at pløje; i ord som pløje er ø-lyden altid lidt mørk i tåsingsk (som ö i høne), andre steder kan den være mere lys: *plø·* (som ø i løbe). Ærøsk har også j-svind, men visse ord kan her have en å-lyd; pløje hedder *plå·*, og tilsvarende hedder højen *hå·en* (i ubestemt form: *hå̈j*), som nedenstående optegnelse viser: *næjls ba hå·en* = Niels bag højen. (2).

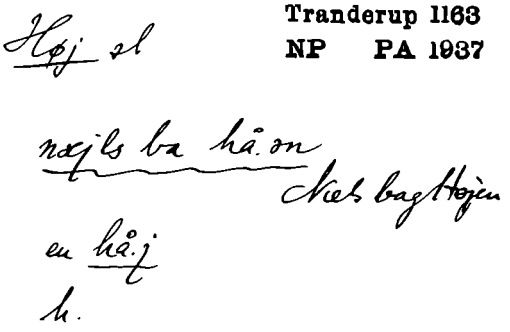

Eks. 2

Også medlyden v (i lydskrift: *w*) kan falde bort, i hvert fald efter visse selvlyde. Dette bortfald er stort set kun optegnet på Lyø og Drejø (herunder øerne inden for det gamle Drejø sogn, f.eks. Birkholm), hvor det endnu forekommer i gammel dia-

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

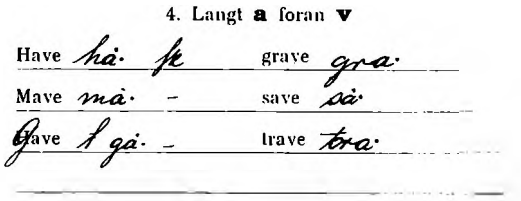

Eks. 3

lekt. Ovenfor ses et udsnit af en ordliste, optegnet på Drejø 1910. (3). Ord som have, gave udtales altså *ha·*, *ga·*. En fisker fra øen fortalte om de gamle kvaseskippere, at »de var ikke sådan at rende *a·et* (avet) *å·m mæ*«, d.v.s. narre. Og om de gode tider før første verdenskrig fortæller han, at »dér var nogle forfærdelig gode år for os, for dér var *væ·ken krej æller no· såm hælst*« (hverken krig eller noget som helst); ligesom avet udtales stedordet noget altså uden *w* – i de øvrige dialekter er udtalen oftest *nå·w*.

Småøerne viser her, hvor lunefuld fordelingen af udtaletræk kan være. For eksempel har Drejø svind både af j og v. Lyø har svind af v, men ikke af j, og Avernakø har svind af j, men ikke af v.

j for g (jeografi, jeneral)

En kone fra Avernakø fortæller om sin skolegang, at »vi lærte da noget af alle slags... regne og skrive, og så havde vi Danmarkshistorie én dag *å jeografi ien daw*«. Og fiskeren fra Drejø fortæller om den gang, fiskerne holdt *jeneral*-forsamling.

Her udtales skriftens g altså som *j*, noget der er almindeligt på alle de sydfynske øer i ord, der staves med ge-, gæ-, gi-, gø-, gy-; f.eks. *ijæn* igen, *jie* ged, *ji·le* gilde, *jæ·re* gærde, *jöre* gøre, *jy·* gyde. Denne j-udtale er også almindelig på Lolland-Falster og har været kendt på Fyn, hvor udtalen med *j* vist nok helt er uddød, bortset fra et lille område (»Sletten«) på det nordligste Fyn. Egentlig er der tale om en videreførelse af en udtale med *gj*, som er almindelig i mange dialekter, og som jo også kendes fra den ældre retskrivning, f.eks. gjøre, gjerne. Udtalen med *j* er et godt eksempel på, at visse udkantsområder (de sydfynske øer, Lolland-Falster) kan holde længere på en gammel udtale, fordi man har været mindre udsat for påvirkninger udefra.

Også k har (via en udtale med *kj*) kunnet videreudvikle sig, bl.a. til en lyd, som den man har i tysk ich. Den har holdt sig længst på Ærø. Måske er der endnu en og anden gammel ærøbo, der kan sige *che·wen* køb*ing* (d.v.s. Ærøskøbing).

Nedenfor ses et udsnit af en ordliste fra Tranderup (1910), hvor ch-lyden gengives med *c*. (4). I ordet kær er æ-lyden blevet til *a;* tegnet $_R$ betegner et snurret fortunge-r. I parentesen efter Kærv står: »tre Neg«. Ordet Køer har ikke kunnet bruges (det hedder kreer!).

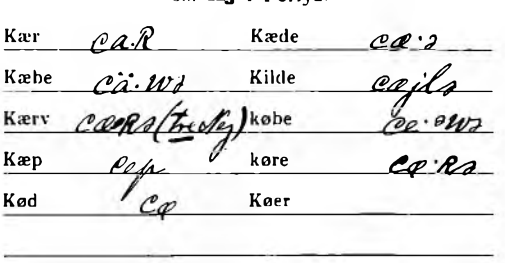

Eks. 4

Musikalsk accent. Fynsk accent

Folk fra Sydfyn kan ofte genkende »øboerne« alene på helhedsindtrykket af deres sprog – de »synger« mere end fynboerne. Dette svarer til, hvad J.R. Hübertz skriver i sin bog om Ærø (i afsnittet »Skikke og Sæder«), nemlig, at »Ærøboens Tale er langsom, syngende, ofte med en egen vemodig og melancholsk Betoning«. Og F.C. Lund skriver i sin »Beskrivelse over Øen Thorseng« (1824) i afsnittet om spro-

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

get, at »Almuesproget... er den sønderfyenske Dialect, dog deels endnu meget blødere...«.

Sprogfolk er tit skeptiske, når de hører en udtale beskrevet som »syngende« eller »blød«, men i dette tilfælde er der noget om snakken. Baggrunden er et bestemt udtaletræk, kaldet »musikalsk accent«, som er udbredt på øerne (med undtagelse af Nordlangeland), og som på mange måder er enestående. Jeg skal give en meget kort beskrivelse af dette udtaletræk.

På øerne er visse typer af ord – normalt dem der ender på -e (krone, kone o.s.v.) – så at sige født med en bestemt tonegang, som meget groft kan karakteriseres som enten stigende-faldende (»accent 1«, i lydskrift angivet med ´ foran ordet) eller faldende-stigende (»accent 2«, i lydskrift angivet med ` foran ordet). Hvad der nærmere ligger i dette, kan bedst demonstreres med nogle eksempler, som naturligvis forudsætter, at læseren har en vis fortrolighed med ø-dialekterne.

De fleste øboer vil vist finde det naturligt, at ord som længe og penge ikke rimer i deres dialekt: det hedder ´længe med accent 1, men `penge, med accent 2. Jeg skal give yderligere nogle eksempler og opstiller to kolonner af ord, som har hver sin accent.

ACCENT 1	ACCENT 2
krage	krave
slæbe	næve
sogne	vogne
knive	skibe
flage (med flag)	flage (låge)
skrive	skrevet
stryge	strøget
stege	stige (navneordet)
måge	tåge

Fordelingen af de to accenter kan variere lidt fra sted til sted og er ikke nødvendigvis lige stabil altid. Eksemplerne er opstillet på grundlag af tåsingsk, men fordelingen er i dette tilfælde vist den samme i hele området.

Baggrunden for dobbeltaccenterne, som de også kaldes, fortaber sig i sproghistorien. Hovedreglen er imidlertid den, at ord med lang selvlyd i ældre dansk (og ofte også i nutidigt sprog) har accent 1, mens ord med kort selvlyd har accent 2.

F.eks. havde »skrive« lang selvlyd (langt i) i ældre dansk (ligesom i moderne dansk) og har altså accent 1; derimod havde »skrevet« kort selvlyd og har altså accent 2. – De fleste ord med tvelyd har accent 1, fordi tvelyden er en gammel lang selvlyd; det hedder for eksempel *´luese* låse, med accent 1. En undtagelse, der bekræfter denne regel, er udtalen af for eksempel *`duese* dåse, med accent 2. De to ord rimer altså ikke.

I andre tilfælde har ordene accent 1, når de har stød, f.eks. i rigsmål eller østfynsk. Det gælder udtalen i f.eks. tåsingsk af ord som ´flagene, ´finger, ´falder, ´hænder (flertal af hånd), som alle har stød i stødområderne. Man kan sammenligne udtalen af disse ord med udtalen af `dagene, `fingre, `kalder, `kender, som alle har accent 2 (og er stødløse i stødområderne). Accent 1 i ord som ´finger, ´falder er egentlig en slags støderstatning, som også kendes fra sønderjysk (f.eks. alsisk).

Hele dette accentsystem har vist sig at være meget levedygtigt, også ofte hos øboer, der ikke taler egentlig dialekt. Det er i øvrigt første gang beskrevet af en ærøbo (Erik Kromann: Musikalsk Akcent i Dansk, 1947).

Der er noget, der tyder på, at dobbeltaccenterne tidligere har været udbredt over et større fynsk område. Blandt andet har gamle horneboere stadigvæk noget i deres sprog, der leder tanken hen på musikalsk accent.

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Der ligger muligvis noget mere i F. C. Lunds bemærkninger om det »bløde« tåsingske i forhold til det sydfynske, noget som også har med accenter at gøre, omend på en lidt anden måde.

De fleste fynboer – også de yngre – udtaler ofte visse navneord på en karakteristisk måde. Det drejer sig bl.a. om ord på i, y, u og o, f.eks. bil, tid, ny, Fyn, hus, ud, rund, ko.

Udtalen kan beskrives som meget kort, med et forholdsvis højt toneleje og undertiden lidt stigende. Man kalder denne tonegang »fynsk accent« – et meget iørefaldende udtaletræk, når man først er opmærksom på det. På Sydfyn er den fynske accent mindre udtalt østpå, bl.a. i sogne som Oure, Vejstrup og Skårup, d.v.s. ud mod Storebælt (og Nordlangeland). Den er meget udpræget vestpå, herunder på Horne, og det er utvivlsomt herfra, den er kommet til Lyø. Derimod findes den ikke på de øvrige øer. Både den fynske accent og den musikalske accent er altså vigtige skelnemærker mellem sydfynsk og dialekterne på øerne.

Navneordenes køn

Jeg skal til sidst nævne et træk, som egentlig har lige så meget med »grammatikken« som med udtalen at gøre, nemlig navneordenes køn.

I rigsmål har navneordene to køn: fælleskøn (stolen, væggen) og intetkøn (bordet, loftet). Det samme system har man på Ærø og småøerne. Tre køn (hankøn, hunkøn og intetkøn) finder vi på Sydfyn, Tåsinge (Thurø) og på Langeland.

Her hedder det f.eks. *i stowl, stowli* (hankøn), *en væ·g, væ·gen* (hunkøn), *et låwt, låwtet* (intetkøn). Det er altså kendeordet, der viser ordets køn, som i hankøn også kan udtales med næselyd: i_c *stowl*, *stowli*$_c$. Dette svarer til, at kendeordet en i hankøn i ældre dansk blev skrevet end, mens det i hunkøn blev skrevet en (se ovenfor under næselyde).

Modsætningen spec. mellem hankøn og hunkøn kommer også frem ved visse stedord, f.eks. min: *»mi*$_c$ *farbror ha*$_c$ *vå musikker«* fortæller Ane Kirstine Hansen fra Skovballe, og fortæller også om den løn, hun havde tjent nede hos Ma(ren) Vogns, og som hun opbevarede derhjemme: *»jæ ha· jo bå·ren hiele min lö·n nie te min moer«* (hvor løn og mor er hunkøn).

Det gælder også stedordet én; fra Tved på Sydfyn hedder det f.eks.: *»så vå dæ jo æ*$_c$*j* (d.v.s. en mand) *dæ la· i maskinen«* (ved tærskning); i hunkøn hedder det: *»så vå dæ ien dæ tåw rundt å sø·«* (syede, der er tale om en sypige). Er personens køn ukendt eller uspecificeret, bruges logisk nok intetkøn: *»så vå dæ iet a dæ fu·rk«* (forkede, ved tærskning) hedder det sammesteds. Lignende eksempler kan man finde overalt i trekønsdialekterne.

De tre køn er et meget gammelt træk, som har eksisteret overalt i ømålene, og som endnu er levende på Møn og Lolland-Falster (samt i vendsysselsk og bornholmsk). De kendes fra mange andre sprog, f.eks. tysk. Fordelingen af de tre køn svarer i det store og hele til fordelingen i ældre dansk, dog med mange lokale forskelle. F.eks. har langelandsk som hovedregel hunkøn i ord, der ender på -(n)ing, f.eks. bygning, hvor fynsk normalt har hankøn.

Nyere ord har ofte hunkøn, bl.a. fordi endelsen her ligner endelsen i rigsmål (fælleskøn). Det gælder f.eks. et ord som bil. Derimod har et fremmedord som cykel vist normalt hankøn: *sygli*, og et helt nyt ord som computer er hankøn ligesom andre ord på -er: *kåmpju·deri* (Langeland).

Det vil ses, at forskellen imellem han- og hunkøn ikke kun udstrækker sig til levende væsener, men også til ting. Og som en konsekvens heraf har man da også i lidt

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

ældre dialekt kunnet henvise til ord som f.eks. sten (hankøn) med han/ham, og f.eks til flaske (hunkøn) med hun/hende: »der lå en sten her (om mit hjerte), *å da$_{c}$j ku jæt* (jeg ikke) *fløtte, næj jæ kut* (kunne ikke) *fløt ham*«, fortæller Ane Kirstine Hansen, der altså først siger den *(da$_{c}$j)* om stenen, men straks efter bruger det gamle henvisningsord han (ham). Og i en grammofonoptagelse af langelandsk dialekt fra 30'erne fortæller Valdemar Bendixen (f. 1875 i Humble) om en original, »Forkerten« *(fåkierti)*, at han spillede kort med brændevinsflasken, og når denne tabte, *»ja så sgu hun ji dra·-men«* (give drammen); flasken kalder han (»Forkerten«) i øvrigt både en so og en mær, og anekdoten rummer nok et lille spil mellem det »grammatiske« køn og det »naturlige«.

Det er også velkendt, at det hedder »katti han har fået killinger«. Tilsvarende omtales en gris altid med stedordet han, fordi navneordet gris grammatisk er hankøn - således også i en båndoptagelse fra Langeland, hvor en kone fortæller om sin første gris, som hun måtte anbringe i sovekammeret, og »så måtte han jo gå der, til min mand fik lavet os et grisebur til ham«.

På Ærø og småøerne har man som nævnt kun to køn: fælleskøn (drengen, pigen, stolen, væggen), hvor det gamle hankøn og hunkøn er faldet sammen, og intetkøn (bordet). Det er vanskeligt at sige, hvornår og hvorfor dette sammenfald har fundet sted. Måske er der tale om en påvirkning fra sønderjysk.

Hvad jeg har nævnt om lydforholdene, kan kort sammenfattes på følgende måde: dialekterne på Sydfyn og øerne tilhører den stødløse del af den fynske dialektgruppe. De er i mange henseender tæt beslægtede (idet dog dialekterne på Ærø ofte er gået deres egne veje). - De rummer en række træk, som for manges vedkommende også forekommer uden for området. Til disse træk hører:

- tvelyde (diftonger), svarende til visse selvlyde i rigsmål (henh. visse bogstaver i skriften).
- næselyde (nasalforbindelser), normalt forekommende, når skriften har bogstavforbindelserne nd og ng.
- svind af medlyde (konsonantsvind), d.v.s. svind af j, sjældent v, i visse typer af ord.
- udvikling af g til j i visse forbindelser (typen *jeografi*), et træk som stort set kun har »overlevet« på øerne.
- navneordenes tre køn, idet dog Ærø og småøerne fra gammel tid kun har to køn.
- forskellige accentsystemer: den musikalske dobbeltaccent og »fynsk accent«, hvoraf den første på mange måder er enestående.

Ordforråd (»Ømålsordbogen«)

Først nogle almindelige bemærkninger om dialekternes ordforråd, med eksempler fra vores område.

Mange ord i dialekterne er fællesdanske ord, med fællesdansk betydning, f.eks. et helt banalt ord som *dåse*.

Andre ord kendes kun i dialekterne, hvor de kan have en større eller mindre udbredelse. Det gælder navneordet en *dunse* brugt om en blikdåse, f.eks. *tæj mej* (tag mig) *kafdunsen* (Tåsinge). Ordet kendes også på Lolland, Langeland, Thurø, et par af de sydfynske øer og på det sydligste Sydfyn. - En endnu mere begrænset udbredelse har navneordet en *biks* (blikdåse, -bøtte), optegnet på Femø (Lolland), enkelte steder på Langeland og Sydfyn, samt på Tåsinge, Thurø, Drejø og i Marstal.

Dialektord kan også være fællesdanske ord, der har bevaret eller udviklet særlige betydninger i dialekterne. En *ble* kunne i

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

ældre dansk betyde et lagen (ordet er beslægtet med blår), men denne mere oprindelige betydning har kun holdt sig på Ærø, hvor de gamle muligvis endnu kan tale om at lægge en ren ble på sengen. - På Tåsinge og enkelte af de andre øer har man et navneord, udtalt *må·l* eller *mo·l*. Det har bl.a. været brugt om det vejstøv, der var så almindeligt på de gamle veje (og som på lollandsk hedder agemel), eller om jordstøv fra en tør mark. Egentlig er der tale om ordet muld, som her har udviklet en særlig betydning. Tilsvarende kan det hedde: det er grovt, hvor det *må·ler* (mulder, d.v.s. støver, Tåsinge) eller vejen er *mælle* (muldet, d.v.s. støvet, Marstal).

Dialektord er undertiden ord, der simpelthen er forældede i rigsmål. Det gælder et udtryk som *lede op* »finde frem til, opsøge«. Det er tidligere brugt af f.eks. Holberg og Brorson, men er helt umuligt i dagens rigsmål. Derimod har det holdt sig i dialekterne, bl.a. på Tåsinge, hvor det en gang under en optegnelse hed, at *»hu$_c$ æ så nærsynet a hu$_c$ kat li·e dæm åp«...* at hun ikke kan lede dem (brillerne) op. - Til sådanne forældede ord hører også visse fremmedord, som der overraskende nok er en del af i dialekterne (se nedenfor).

Til sidst kan nævnes hele det store ordforråd, der afspejler det gamle landbosamfunds kultur i bred forstand, men ikke mindst den materielle kultur. Dette punkt skal jeg straks vende tilbage til.

I 1920'erne begyndte man på en systematisk indsamling af ordforrådet i ømålene, hvorved forstås dialekterne på Sjælland, Møn, Lolland-Falster og Fyn med tilliggende øer. Arbejdet udgik fra »Udvalg for Folkemaal« (oprettet under Dansk Folkemindesamling), som senere blev til Institut for Dansk Dialektforskning under Københavns Universitet.

Opgaven var bl.a. at indsamle og bearbejde materiale til en ordbog over de danske ømål, »Ømålsordbogen«, som den kom til at hedde, en opgave der kom til at strække sig over mange år.

I denne sammenhæng er det derfor naturligt at komme ind på Ømålsordbogen, og det ikke mindst fordi det første bind er beregnet til at skulle se dagens lys i efteråret 1992 - altså samtidig med Tåsinge Årbog.

Ømålsordbogen beskriver det sprog, der taltes (og til dels stadig tales) på landet af bønder, fiskere, håndværkere m.fl. Den omfatter en periode på ca. 200 år, med tyngdepunkt i tiden 1850 - 1920; i dette tidsrum levede over halvdelen af befolkningen på landet, og de fleste talte dialekt.

Ordbogen omfatter det samlede ordforråd, ikke kun dialekternes særlige ord og udtryk, og omfatter i princippet ethvert tænkeligt emne eller begreb inden for landbefolkningens univers, ikke kun landbrug og fiskeri, men for at nævne helt i flæng: biavl, klæder og syning, bagning, brygning, tørvegravning, vind og vejr, dyr og planter, kortspil, lege, rim og remser, sygdomme, væsen og adfærd, årets højtider, tro og skikke o.s.v., o.s.v.

Visse artikler i ordbogen indeholder sammenhængende beskrivelser af redskaber, arbejdsgange og skikke, med henvisninger til den folkelige terminologi og til den relevante faglitteratur. Under *bi* finder man f.eks. et afsnit om bier og biavl, under *begravelse* en skildring af begravelsesskikke, og under *bage* et langt afsnit om bagning i den murede bageovn.

Hertil kommer naturligvis, at ordbogen gør rede for ordenes udtale, bøjning o.s.v.

Jeg skal give et par eksempler på, hvordan ord fra vores område indgår i Ømålsordbogen (artiklerne er her gengivet i lidt nedsat størrelse).

Jeg begynder med artiklen *gevyrts*. (5).

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

gevyrts s -[*ge'vøs*] Æ(Søby, Rise, Marst), skrevet *gevys* Æ(Søby, Bregn, Rise, MarstLd), pl skrevet *gevyrser* sF(Lu), opt [*ge'vuɹsɹ*] T(Bregn) – krydderi (ofte br koll) sF(Lu), T(Bregn), Æ(alm): *hvor har vi så de fine gevyrser* (sagde kogekonen) sF(Lu), *der er godt med gevys i* (i en kage) Æ(Søby); hertil **gevyrtspose**;· jf DialSt.5:110.

Eks. 5

Den bringer bl.a. ordets udtaleform, giver en definition (»krydderi«) og illustrerer ordets brug med nogle eksempler. Det fremgår af de forholdsvis gennemskuelige forkortelser, at ordet er (var) almindeligt på Ærø og er forefundet på Tåsinge (Bregninge) og Sydfyn (Lunde), hvorfra det første citat stammer. Det beror på et tilfælde, at eksemplerne ikke foreligger i lydskrift.

Der er tale om et af de mange ord, som ærøsk har lånt fra tysk, ofte via sønderjysk, ligesom ærøsk også har mange sønderjyske lån. Om de tyske låneord skriver J. R. Hübertz bl.a., at »de fleste Ord ere danske... Alligevel kan det ikke nægtes, at den (d.v.s. dialekten) er stærkt afficeret af Tydsken, hvilket viser sig baade i enkelte Ord og i Vendinger. Aarsagen hertil er vel endel det tydske Herskab og de tydske Embedsmænd, hvoraf Folket i lang Tid er bleven bearbejdet, endel Ærøboens hyppige Berørelser med Alsingere og Holstenere«.

Nogle af disse ord har så igen bredt sig til omgivelserne: »Adskillige Ord og Talemaader«, skriver F. C. Lund, »have Thorsengerne uden Tvivl erholdt fra disse deres sydlige, halvt germaniserede Naboer« (altså ærøboerne), og han nævner en lille håndfuld af sådanne ord, herunder Selle, Fenster, d.v.s. »Knøs, Vindue«; nogle af disse er dog vist gode danske ord, f.eks. »vens«, d.v.s. at nå. Det må være udsagnsordet at vindes (med) (på Strynø optegnet *vindse med!*).

Gevyrts er altså et af de ord, som tåsingerne har »erholdt« fra ærøboerne. Det har næppe været almindeligt på Tåsinge, og på Sydfyn er det vist en enlig svale; det fremgår, at ordet her er opsnappet hos en kogekone (fra Ærø eller Tåsinge?), der var ved at »lempe mad« til et gilde.

Den næste artikel er *drassel*, et mere hjemligt ord, med betydningen »regnbyge«. Det indgår i et lille kompleks af beslægtede ord: *drasling, dratling* med samme betydning, *drasle* »falde af, spilde« og *draslestrå* »strå der er faldet af læsset«. (6).

drassel s m Lgl, c og n Æ - [*drasəl*] Lgl(spor opt), [*drasəl, dʀasəl*] Æ(Søby, Bregn, m acc 1 Rise), skrevet *drasle* Æ(Hübertz.Ærø:245) – (kortvarig, kraftig) regnbyge Lgl(alm), Æ(Ærø alm): *nu fik vi en drassel igen* Lgl(Hov), [*e̯j̯ drasəl 'ræjn*] Lgl(Hu).

Eks. 6

Umiddelbart efter opslagsordet oplyses ordets køn; forkortelserne m, c, n betyder hankøn, fælleskøn, intetkøn (maskulinum, commune, neutrum). Herefter følger lydformer, definition, oplysninger om udbredelse (ordet er almindeligt på Langeland og Ærø) og eksempler. Om lydskriften kan nævnes, at tegnet *ʀ* fra Ærø angiver et »snurret« r (nævnt ovenfor).

Bemærk de to a-lyde i de ærøske lydformer; det almindelige *a* (der følger efter *ʀ*) er et »lyst«, *æ*-agtigt *a*.

Ordet har accent 1 i Rise (og sandsynligvis på hele Ærø).

Den oplysning, der ligger til grund for f.eks. citatet fra Hu(mble) i sidste linie, er oprindelig nedfældet på en notesblok og senere udskrevet på en ordbogsseddel, der så er indgået blandt mange andre i ordbogens samlinger. Ordbogsseddelen, der vises på næste side, giver et lille indtryk af,

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

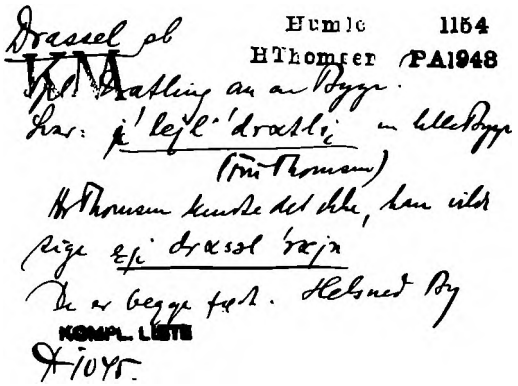
Humle 1154
HThomsen PA1948
KM
Drassel ob
Spl. Dratling an en Byge.
Svar: i̯ 'lejl· 'dratli̯ en lille Byge
(Fru Thomsen)
Hr Thomsen kendte det ikke, han vilde
sige e̯j drasel 'ræjn
De er begge født. Helsned By
KOMPL. LISTE
1045

Eks. 7

hvor møjsommeligt optegnelsesarbejdet undertiden har været. (7).

Forneden på seddelen står (forkortet) »kompletteringsliste«. Da man på et tidspunkt i 1930'erne begyndte at bearbejde det materiale, man havde indsamlet, opdagede man, at det havde en række mangler og huller, og man måtte derfor udarbejde nye spørgelister – kompletteringslister – der skulle råde bod på disse mangler.

Forsynet med en sådan liste har nu en af ordbogens medarbejdere (Poul Andersen) i 1943, formentlig på cykel, besøgt fhv. husmand Henrik Thomsen i Humble (f. ca. 1863) og bl.a. spurgt om ordet *dratling*, betegnelse for en byge.

På seddelen står der (idet jeg ændrer lidt på lydskriften):

> »Svar: *i̯ lejl· dratli̯* en lille Byge (Fru Thomsen) – Hr. Thomsen kendte det ikke, han vilde sige *e̯j drasel ræjn*. De er begge født i Helsned By«.

Mange af de optegnelser, der er foretaget i tidens løb, har haft til formål at »komplettere«. Det hænger sammen med dialektforskningens geografiske karakter; det er ikke nok at fastslå, at der et eller andet sted findes en bestemt udtale eller betydning, det gælder om at give et dækkende billede af den geografiske udbredelse. Dette er selvsagt ikke altid lykkedes. Ordbogens oplysninger om *drassel* er muligvis dækkende, men det er ikke utænkeligt, at ordet også kan have været kendt f.eks. på Tåsinge.

Artiklen *baggård*, som ses nedenfor, giver en lille sammenhængende saglig beskrivelse af det, som ordet betegner. (8).

Det fremgår, at baggårde fortrinsvis kendes og huskes øst for Storebælt, spec. på Sydsjælland, men også har været kendt på Langeland. Citatet herfra hidrører fra L. G. Gotfredsens »Langelandsk Ordbog« (se litteraturfortegnelsen). Der står: »sæt lige den vogn om i baggården«. At ordet også har været kendt i det fynske område fremgår af de tre talemåder fra henh. Landet, Tved og Tanderup, der bringes til sidst. De er indkommet som svar på en særlig spørgeliste, som i mange år blev sendt ud til ordbogens korresponderende meddelere. Varianten fra Landet er oplyst af Knud Nielsen (»Knud Post«), som i mange år var en flittig bidragyder.

Ordet har ikke noget samlet udtale-

baggård s – dels om gårdsplads bag den forreste ell egentlige gårdsplads (helt ell delvis omgivet af udhuse), dels om indhegnet plads bag gårdens bygninger (m svinehus, fårehus, møddingsted, brændeplads olgn) nvS(Kryger.O, Grev), svS(Karr), sS(alm), M(Keld), Fa(Sklb, Ged), L(Avn, Vindb), Lgl(Snøde LglO, Hu): [*sæd 'li· 'dæ̯j 'vå̯wn 'åm i 'baw̩gʊɜri*] Lgl(Snøde LglO); .. *satte nyt Plankeværk omkring Baggaarden* sS(Jung 1797); se iøvrigt u *gård*, samt Sarauw.FrborgAmt:36f, Begtr.Sjæll.2:258, sa Fyen.2:720, 722 || i talem: *det er højt vejr i baggården, for solen skinner på udhustaget* sF(Tved), *det er højt vejr i baggården, solen skinner på lokumsdøren* T(Land), tilsv vF(Tan) || hertil **baggårdsled, -park, -stjøvl, -vanding.**

Eks. 8

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

afsnit – man må i dette tilfælde slå op under ordene bag og hus. Men læg mærke til a-lyden i *baw-* i eksemplet fra Langelandsk Ordbog. Det er det samme »lyse« a, som er omtalt ovenfor – nogenlunde den a-lyd, man har i ordet hat. Det er meget almindeligt i langelandsk foran *w* og findes også som næselyd i udtalen af f.eks. Lange- i ordet Langeland. Denne udtale er langelænderne vist »kendt« for, og den forekommer undertiden ikke-langelændere lidt kuriøs.

De dialekttalende

Den vigtigste del af alt optegnelses- og indsamlingsarbejde er naturligvis kontakten og samarbejdet med de dialekttalende selv, eller med mennesker, der har kendskab til dialekten og dens baggrund.

Der har i årenes løb været involveret et stort antal lokale »meddelere« i arbejdet med dialekterne, herunder ømålsordbogen. Det er sket dels gennem optegnelser (i nyere tid også båndoptagelser) foretaget på stedet, dels ved at meddelerne skriftligt har besvaret spørgelister o.lign. Dialektforskningen har altså på mange måder også haft (og har stadig) en udadvendt, praktisk side.

Især i 1930'erne og 40'erne foregik der en omfattende optegnelsesvirksomhed, også i det fynske område. Det var dengang almindeligt, at optegnerne nedfældede en lille uformel karakteristik af de meddelere, de havde optegnet hos, bl.a. for at eftertiden kunne have en ide om, hvad der skjulte sig bag en bestemt kildeangivelse. Der er ofte tale om små rapporter, der i et glimt (og undertiden med et glimt i øjet) viser omstændighederne under optegnelsesarbejdet dengang. Det er fristende at kaste blikket indenfor hos et par af de gamle meddelere – jeg holder mig fortrinsvis til Tåsinge.

Rasmus Anton Pedersen
Lundby
(1855 – 1942)

Den ældste på Tåsinge var vistnok træskomand Rasmus Anton Pedersen (f. 1855 i Landet). Han var kommet med i arbejdet i en relativt høj alder, og optegneren antyder (i 1937), at det undertiden kniber med hukommelsen, men det hedder, at »naar Skrædermester Bonum hjælper til, og man venter til Billedet fæstner sig hos A. P., saa bliver Resultatet fint. A. P. er ærlig og siger nej, naar han ikke kan godkende Bonums Meninger«. Anton Pedersen havde et meget gammeldags sprog og har indtalt nogle værdifulde beretninger på grammofonplade (en båndkopi findes i Tåsinge lokalhistoriske arkiv). Skrædder-mester Bonum – også meddeler – vil være kendt som »tårnskrædderen«, et uundgåeligt tilnavn, fordi han havde sit værksted i et tårn i Lundby (som eksisterer endnu). Sognefoged Simon Nielsen (f. 1861 i Bjerreby) karakteriseres (i 1935) som »en fin

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

gammel Gaardmand med god og sikker Dialekt«, og han får da også karakteren »absolut førsteklasses baade sproglig og saglig«. Men en lille mangel har han alligevel haft, for det tilføjes, at »han er ikke den Mand, der »udleverer« Kulturlivet i Bjerreby i dets Brogethed. Kun det gode og rigtige kendes. Jeg kan derfor undertiden møde Afslag på Spørgsmaal, som den mere folkelige Spillemand, Jacob Pelle, udmærket kender...«.

Gårdejer og spillemand Jacob Simonsen Pelle (f. 1863 i Gesinge, Bjerreby sogn) er, hedder det, »med sine 68 Aar en Yngling paa 40-45 at se til og en meget gæstfri og velvillig Mand«. Det tilføjes, at han »har været meget sammen med sin længelevende gamle Fader, hvis Udsagn han ofte støtter sig til«. Også Pelle får karakteren »sproglig og saglig førsteklasses«.

Jacob Simonsen Pelle
Gesinge
(1863 - 1939)

Atter andetsteds fra øen hedder det (1940) om en meddeler, at »han er en fortræffelig Mand, der først svarer, naar han faar tænkt sig om og er sikker... Konen begriber intet af det, men taler dejlig gammeldags ... spørges kun naar det gælder spec. kvindelige Sysler«.

Kvinderne var naturligvis inddraget i optegnelsesarbejdet på lige fod med mændene, men en vis rollefordeling mellem kønnene har nok undertiden gjort sig gældende, som muligvis her. I denne sammenhæng kan nævnes en rapport fra Langeland fra 1939, hvor det hedder om en 90-årig gårdmands meget yngre (anden) kone, at »hun er egentlig lige så god. Hun er gammeldags opdraget og taler stærkt langelandsk«.

Det antydes i øvrigt om manden, at han er velvillig nok, men ikke rigtig har »Forståelse af Sagerne«, og sammenfattende hedder det: »Begge kan betegnes som førsteklasses sprogligt og andenklasses sagligt, mest fordi Forbindelsen med deres virkelige Viden er vanskelig at skabe«. – Den sidste bemærkning udtrykker en erfaring, som alle dialektoptegnere har gjort: de mennesker, som ved mest om »sagerne« og taler bedst dialekt, er ikke altid dem, det er nemmest at skabe kontakt med.

Dette kontaktproblem gør sig dog ikke gældende hos en af de ærøske meddelere, som her skal nævnes til sidst. Det drejer sig om gårdejer Joseph Steen (f. 1860 i Rise), hos hvem der blev foretaget et stort antal optegnelser, måske fordi det altid var en oplevelse at besøge ham. Han beskrives (i 1939) som »kvik, livlig, fuld af Lune, sprudlende, fuld af Historier, men ikke til at tøjle paa 7 Tønder Land, upaavirkelig af Sprogform, tit vanskelig at forstaa for mig...«.

Den pågældende optegner var dengang mest fortrolig med lolland-falstersk og har tilsyneladende haft svært ved at forstå det

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

ærøske. Nogle år efter, i 1942, går det dog bedre, idet det tilføjes, at »det har hjulpet, at jeg nu kan forstaa Sproget. Og Joseph Steen *taler* det gamle Ærøsk for fuldt Orkester«.

Dialekterne i dag

De gamle, der er nævnt her, levede endnu i en tid, hvor livet på landet var kendetegnet af et tæt og livligt samkvem indadtil – noget af det, som Simon Nielsen ovenfor ikke ville »udlevere« – men af forholdsvis få relationer udadtil.

I dag er folks kontaktflader langt mere spredte og udadvendte end blot for 30-40 år siden, og det er en af grundene til, at dialekterne i deres gamle form er under afvikling, selvom der ikke mindst i vores område endnu findes mange dialekttalende miljøer.

Det sprog, der bliver tilbage, er et mere eller mindre dialektfarvet lokalsprog, afhængigt af stedet og den enkelte person. Men også dette lokalsprog er på en måde truet af udviklingen. Selvom det falder de fleste mest naturligt at bruge deres mere hjemlige, tilvante sprog, kan det i mange situationer være nødvendigt at tilpasse sig en anden, mere officiel norm – »rigsmålet«, f.eks. på visse arbejdspladser, på uddannelsesinstitutioner og i skolen.

Førhen kunne det give problemer, når man overtrådte den lokale sprognorm. Man kunne da blive beskyldt for at »snakke fint« eller »stort«, som det hedder i en gammel oplysning fra en skolelærer på Refsnæs (Sjælland), som pligtskyldigst havde bibragt en pige den rigtige udtale af ordene spand og vand, som hun udtalte på stedets dialekt: *spåen* og *våen*. Men lærerens bestræbelser resulterede bare i, at pigen fik prygl af moderen, med de ord »jeg skal lære din mær at snakke stort!«.

I dag er situationen undertiden den omvendte. Selvom der måske ikke vanker prygl i bogstavelig forstand, kan det give problemer, når man bruger sit naturlige, lokale sprog udadtil, f.eks. på arbejdspladsen eller i medierne, selvom afvigelsen fra rigsmål kan være nok så ringe.

Holdninger til sprog og udtynding af dialekterne spiller naturligt nok en vigtig rolle inden for den nyere dialektforskning eller talesprogsforskning, som det ofte hedder. I denne forbindelse kan nævnes, at der for tiden foregår en undersøgelse af yngre langelænderes sprog – og hermed er vi til allersidst inde på spørgsmålet om lokalsprogenes fremtid. Det er ikke let at sige, hvordan denne fremtid ser ud, men det går nok ikke, som man kunne opleve det i et københavnsk byggemarked for nogle år siden, hvor en af ekspedienterne betjente kunderne på utilsløret langelandsk. Han var fra Bagenkop, viste det sig, og som mange af sine landsmænd lagde han ikke skjul på sit sproglige særpræg.

Det var et oplivende indslag, og man kan kun håbe på en fremtid, hvor man på samme måde får lov til at bruge det sprog, der nu engang falder én naturligst – hvad enten man kommer fra Bagenkop, Refsnæs eller for den sags skyld København.

Finn Køster (f. 1939), siden 1971 ansat (nu som lektor) ved Institut for Dansk Dialektforskning, Københavns Universitet. Adresse: I D D, Njalsgade 80, 2300 København SV.

Litteratur

Af litteratur med tilknytning til emnet kan nævnes:

Gyldendals Egnsbeskrivelse, bind 4 (Sydfyn med omliggende øer) 1970, indehol-

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

dende en letlæst gennemgang af dialekterne (s. 208-215).

L. Gotfredsen: Langelandsk Ordbog 1-3 (1972-73). Ordbogen er på 600 sider og giver et billede af ordforrådet i Snøde sogn i det første tiår af dette århundrede. Eksemplerne (bragt i lydskrift, med oversættelse) er ofte fornøjelige. L. Gotfredsen (1894-1988) var født i Snøde og skrev ordbogen som pens. skoleinspektør i Gentofte. Han har endvidere skrevet Langelandsk Grammatik (1955).

Danske dialekttekster IV (Fynsk), og V (De sydfynske øer), publiceret af Institut for dansk Dialektforskning, Akademisk Forlag 1976 og 1977. Teksterne er lydskrevet efter grammofon- og båndoptagelser og ledsages af oversættelser. De giver et godt indtryk af fortælletraditionen. Fra Tåsinge bringes uddrag af en grammofonoptagelse med Anton Pedersen (1939) og en båndoptagelse med Ane Kirstine Hansen (1972).

Thorvald Hansen og Henrik Ussing: Mellem Sydfynske Sunde (= Danmarks Folkeminder nr. 41, 1934). Bogen indeholder en del sprogligt stof. Ussing var selv dialektoptegner, og Thorvald Hansen, hvis optegnelser ligger til grund for bogen, var fra Strynø. Af det fotografiske billedstof kan nævnes billedet s. 276 (taget af Søren Lolk?), hvor spillemanden længst til højre er den ovf. omtalte Jacob Pelle.

Tove Kjærboe: En lille bitte vittens bit fra Ærø (Ærø Bogforlag 1965), med et afsnit om sproget, herunder en liste over ærøske ord og forskelligt stof fra »Ærøboen«.

Disse fire gamle topografier indeholder alle et afsnit om sproget, spec. ordforrådet.

Fred. Christ. Lund: Beskrivelse over Øen Thorseng (1823, genoptrykt ved Tåsinge Museumslaug 1973).

Peder Tommerup: Topographie over Dreiøe Sogn (1823).

J. R. Hübertz: Beskrivelse over Ærø. Et historisk, topografisk Forsøg (1834).

A. Fabricius: Drejø Sogns Beskrivelse og Historie (1882).

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Sølvskatten fra Iholm

Af Per O. Thomsen

Fund af gamle skatte er og har altid været spændende. En sådan skat er fundet på Iholm, som hører til Bregninge sogn. Det er en rigtig sølvskat gravet ned på en »øde ø«. Ikke af sørøvere fra eksotiske himmelstrøg, men sandsynligvis af en velhavende bonde engang i slutningen af Danmarks oldtid.

Skattens fundhistorie begynder en lun søndag i september måned i 1853. En flok teglværksarbejdere fra Tåsinge tog over på den ubeboede Iholm (fig. 1). Den ene af arbejderne lå og nød det gode vejr i græsset ved siden af et muldvarpeskud, og her fik han pludselig øje på en sølvmønt, der stak frem i toppen. Med en pind rodede han videre i den opskudte jord og fandt yderligere 14 mønter. Det var jo meget spændende, men finderen blev betænkelig, fordi han mente, at 15 var et uheldigt tal. Desuden vidste han fra sagn og legender, at der kunne være nedlagt ting i jorden, som –

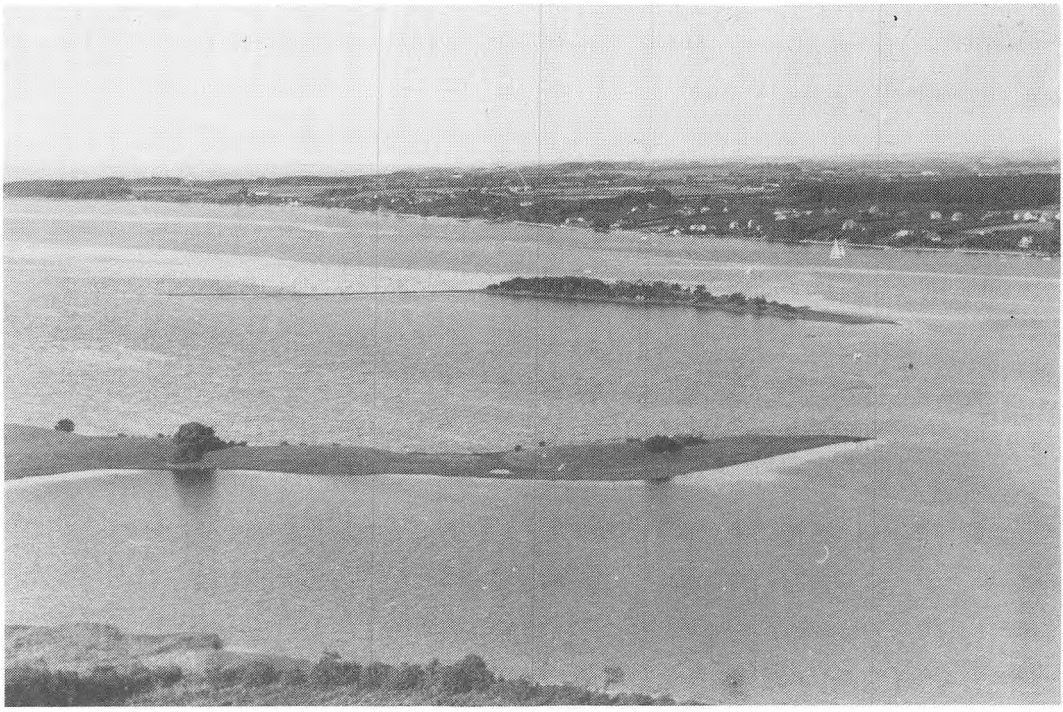

(Fig. 1). Iholm set fra sydøst, med halvøen Saksenborg foran og kysten af Fyn i baggrunden. (Foto: Helge Heger, 1950-52).

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

hvis eller når de blev fundet igen - ville bringe sygdom og ulykke over finderen. Derfor besluttede han at grave mønterne ned igen, for på den måde at vende en eventuel spådom fra sig.

I dagene efter taltes der på teglværket, der lå lige overfor Iholm, en del om episoden. På den måde kom teglmester L. Müller til at høre om fundet. Han fik en af de arbejdere, der havde været med om søndagen, til at vise sig stedet på holmen, og ved at undersøge muldvarpeskuddet fandt han omkring 20 mønter. Teglmester Müller henvendte sig derefter til holmens fæster, møller Rasmussen på Bukkehave Mølle, og viste ham mønterne. De blev enige om i fællesskab at undersøge stedet og tog derfor til Iholm. Her gravede de et ca. to kvadratmeter stort og ca. en meter dybt hul, der hvor muldvarpen havde skubbet jorden op. Derved kom det meste af sølvskatten fra Iholm for dagens lys (1).

Hvor mange der deltog udover teglmesteren og mølleren, ved vi ikke, men de to mænd gjorde nogle væsentlige iagttagelser. Jorden kan derfor ikke bare være gravet groft igennem, men er blevet gennemgået meget nøje. Derfor ved vi i dag en hel del om skatten.

Efter udgravningen afleverer møller Rasmussen det fundne til gårdejer Jacobsen, der var folketingsmand. Han sørger for, at fundet indgår til Museet for Nordiske Oldsager - det senere Nationalmuseum.

Ved registreringen på museet i København bestod fundet af følgende genstande:

Fire intakte sølvarmbånd, hvoraf det ene er dannet af tre sammensnoede sølvtråde, samt 135 stykker brudsølv, fortrinsvis itubrækkede armringe, samt sølvbar-

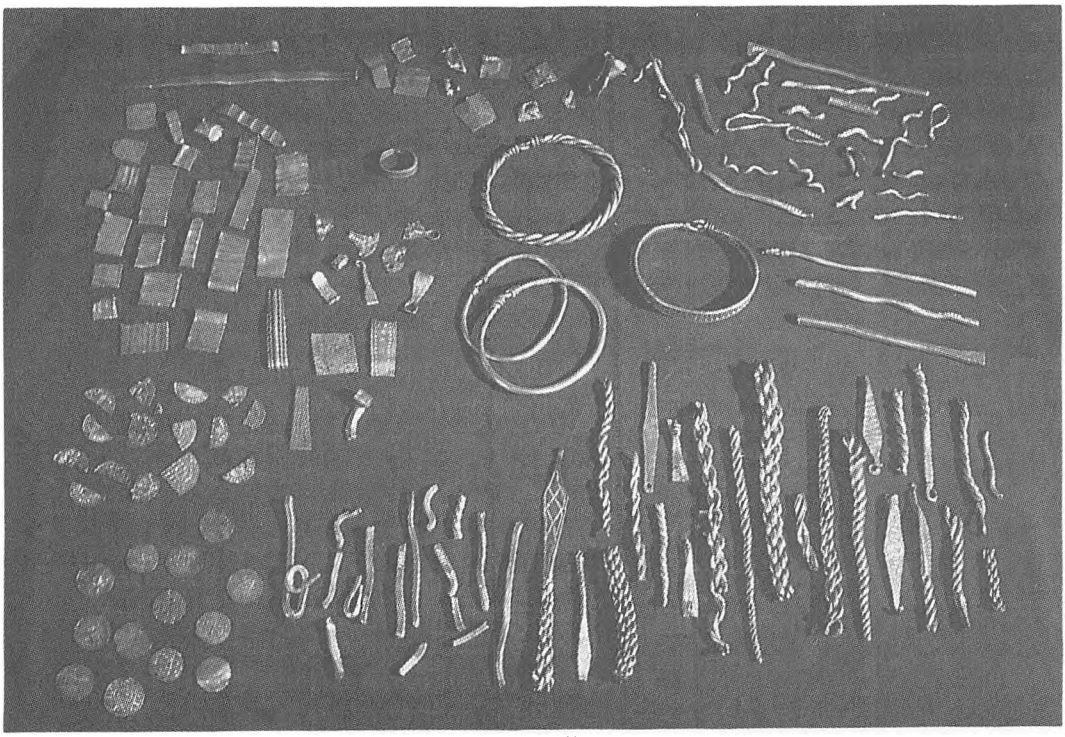

(Fig. 2). Iholmskatten, som den kunne ses på Svendborg og Omegns Museum 1986-1991. (Foto: Margit Nielsen, SOM).

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

rer. I alt var opsamlet 139 sølvstykker med en samlet vægt på lidt over 1 kg. På baggrund af de to mænds oplysninger ved vi, at brudsølvet og armringene lå samlet i en stor læderpung, der var udsmykket med et forgyldt mønster. Da fundet var udstillet på Svendborg Museum i årene 1986-1991, indeholdt det 120 sølvstykker, incl. de fire armringe (fig. 2).

Ved indleveringen i 1853 registreredes 449 mønter. Fra de to mænds iagttagelser ved vi, at mønterne lå for sig selv, fordelt fire forskellige steder i en afstand af 60 - 70 centimeter fra pungen. Det ser derfor ud til, at Iholmskatten oprindelig bestod af fem nedlægninger, foretaget samtidig.

Som det ofte er tilfældet ved skattefund med mønter, så er der noget, som forsvinder andetsteds hen undervejs (2).

Iholmskatten er ingen undtagelse. Således afleveres i 1874 23 mønter, som fra 1853 har været i Juul Brockdorff-familiens eje. Ligeledes afleveres i 1876 endnu en mønt, som havde været i privat eje i Bregninge på Tåsinge.

Den seneste registrering af mønterne er fra 1964 (3), og her opregnes i alt 473 mønter fra Iholm.

På museet havde vi med mellemrum talt om at foretage en efterundersøgelse på Iholm. Det, der holdt os tilbage, var, at vi ikke vidste, hvor vi skulle søge. Vi vidste ganske enkelt ikke, hvor på øen skatten var fundet. Vort gode samarbejde med amatørarkæologerne og detektoreksperterne Johnny Kragekjær, Ole Lund og Flemming Lyth gav diskussionerne fornyet styrke i løbet af sommeren 1989. De var indstillet på at hjælpe med at afsøge holmen med deres metaldetektorer. Vore samtaler mundede ud i en aftale om at tage til Iholm i november måned 1989. Transporten til og fra holmen blev klaret af Kogtved Søfartsskole, der var yderst tjenstvillige. Vi blev sejlet frem og tilbage i skolens både. Uden deres velvilje kunne vi ikke have gennemført undersøgelsen (4).

I de kølige dage den 22., 23. og 24. november løb undersøgelsen af stabelen. De tre detektor-folk mødtes om morgenen den 22. med to museumsfolk (5) ved Kogtved Søfartsskole. Efter en behagelig overfart til Iholm begyndte eftersøgningen. For museumsfolkene så det temmelig mistrøstigt ud. Iholm er trods alt temmelig stor, når det drejer sig om at finde mønter. Der gik dog ikke mere end ca. en halv time, før meldingen kom fra amatørerne: »Den første sølvmønt er fundet!«.

I løbet af ganske kort tid stod det klart, at vore detektor-venner havde afsløret Iholmskattens findested. De havde fundet det tildækkede og nu fuldstændig skjulte hul, som var gravet ved fundets opdagelse i 1853. Det gav tre meget travle dage, hvor vi kombinerede detektorafsøgning med almindelig udgravningsteknik. Det var meget enkelt at »se« det gamle hul, da først det var genfundet (fig. 3). Oldsagerne fandt vi dels i selve det gamle hul, hvor jorden - efter at have været gravet op - var kastet ned igen, og dels langs kanten af hullet, hvor den opgravede jord havde været placeret. Selvom man i 1853 havde fået størstedelen af genstandene med, lå der stadig adskilligt tilbage. I alt blev der fundet omkring 140 sølvgenstande, hvoraf ca. 65 var sølvmønter. Resten var brudsølv i lighed med det tidligere fundne.

Undersøgelsesområdet udvidedes for at kontrollere, at der ikke var mere nedgravet, men det stod hurtigt klart, at man i 1853, ved hjælp af en muldvarp, havde ramt lige i plet.

Vores lille efterundersøgelse gav, trods den første mistrøstighed, et godt resultat. Dels fandt vi det sted, hvor skatten oprindelig havde været nedgravet, og dels fik vi de sidste rester af fundet bjærget.

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

(Fig. 3). Det genfundne hul undersøges. *(Foto: Karsten K. Michaelsen).*

Det er derfor nu muligt at gøre status over fundet, stort set i sin helhed.

Inden da skal det dog nævnes, at der sælsomt nok findes to mønter på Svendborg Museum, der angiveligt stammer fra Iholmskatten. De er ikke protokolført, og der er ikke oplysninger om, hvem der har afleveret dem eller hvornår. Der er blot en anmærkning om, at de stammer fra Iholmskatten (fig. 4). Umiddelbart vurderet synes de at have ligget omkring 30 år i ubemærkethed i magasinet.

Efterundersøgelsen gav som nævnt omkring 65 hele og klippede mønter, hvorved den samlede mængde mønter nu er 540 stykker - men hvem ved, måske ligger der stadig mønter i forskellige familiegemmer på Tåsinge?

Mængden af brudsølv er i dag ca. 214 stykker. Sammenlagt, både mønterne og brudsølvet, kan vægten i dag anslås til ca. to kg sølv - en ganske anseelig formue.

Efter ankomsten til Museet for Nordiske Oldsager i 1853 splittes fundet. Brudsølvet forbliver på museet, mens mønterne afgives til Det kongelige Mønt- og Medaillekabinet. En sådan deling af fund var almindelig praksis (6), når der var tale om fund med oldsager og mønter. For Iholmskattens vedkommende blev delingen fatal set med nutidens øjne. I Mønt- og Medaillekabinettet havde man (og har man stadig) *hovedsamlingen*, d.v.s. en samling af mønter fra alle tider og steder. Alle nye fund sammenlignedes med hovedsamlingen. Var der nye typer eller pænere eksemplarer end dem, der allerede lå i samlingen, blev de indlemmet i hovedsamlingen. En ganske fornuftig disposition. De resterende mønter fra et fund, i dette tilfælde Iholmskat-

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

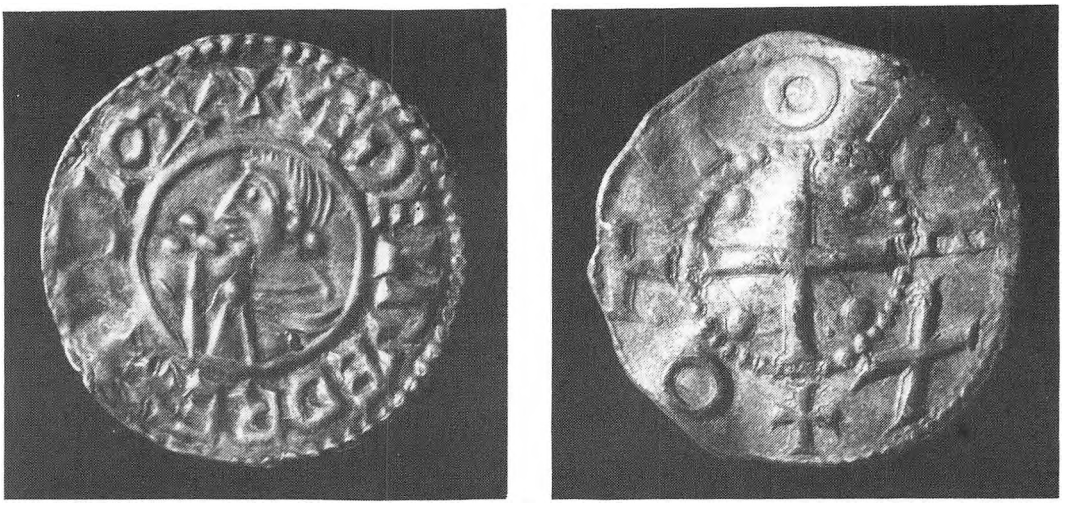

(Fig. 4). Mønterne på Svendborg og Omegns Museum – Ethelred den Rådvilde og Otto I. (Foto: Svend Korsgård, SOM).

ten, kunne derimod efter udtagning til hovedsamlingen betragtes som dubletter og blev desværre derfor i nogle tilfælde byttet væk – eller endnu værre – smeltet om. Der var reelt tale om en administration, som man finder den hos private møntsamlere, hvor dubletter byttes bort.

Selv efter at Kabinettet i 1899 blev en afdeling af Nationalmuseet, forblev fundet adskilt og er den dag i dag stadig separeret. 170 af mønterne befinder sig i dag i hovedsamlingen, 29 ligger sammen med brudsølvet på Nationalmuseets afdeling for Oldtid og Middelalder, og 2 ligger i Svendborg. Dertil kommer de seneste 65, som stadig – efter tre år – ligger ukonserverede og ubehandlede sammen med brudsølvet på Nationalmuseet. Måtte man dog tage vare på dem snarest, således at de kan udstilles på det nye og ombyggede Nationalmuseum sammen med brudsølvet og de 29 andre mønter fra 1853. Et sådant ønske om sammenføring af splittede fund havde daværende direktør for Nationalmuseet, Sophus Müller, allerede i 1907 (7).

Skæbnen for de resterende 274 mønter fra 1853 fortaber sig i det uvisse (8).

Datering

Hvor gammelt fundet er, og hvornår det er kommet i jorden, giver mønterne et klart fingerpeg om. Langt hovedparten af dem er engelske eller tyske, mens en mindre del er kufiske (arabiske) og skandinaviske. Hovedparten (235) stammer fra den engelske konge Ethelred II (den Rådvildes) tid (978 – 1013 e.Kr.). Dog er der ingen fra hans seneste udmøntning. 174 er tyske, hovedsagelig fra kejserne Otto I, II og III (936 – 973, 973 – 983, 983 – 1002) og tre fra kejser Henrik II (1002 – 1024). Den yngste kufermønt kan dateres til 1003 e.Kr. Ser man nøje på disse forhold, den yngste kufiske mønt og manglen på sene engelske og tyske mønter, og samtidig holder sig for øje, at der ikke forekommer mønter fra Knud den Stores tid (1018 – 1035), synes det mest sandsynlige nedlægningstidspunkt at være efter 1003, men ikke senere end 1010 (9).

De nyeste mønter fra efterundersøgelsen er som nævnt ikke behandlet endnu, men det kan dog siges udfra vore bestemmelser i felten, at mønsteret følger ovennævnte generelle træk.

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Hovedparten af de nye er engelske mønter fra Ethelred den Rådvildes tid fulgt af tyske ottonske mønter og enkelte kufiske. De to mønter på museet i Svendborg er fra Ethelred den Rådvildes og kejser Otto I's tid. Det ligger derfor fast, at vi befinder os i kong Svend Tveskægs regeringstid – tiden med de store Englandstogter og Danegældsbetalinger.

Mønterne er ikke kun Danegældsmønter, men er bredt sammensat af samtidige eller næsten samtidige gangbare mønter fra den sene vikingetid. Lægges brudsølvets vægt til mønternes vægt og samtidige værdi, er det en betydelig formue, der blev gravet ned på Iholm tidligt i 1000-årene.

Et naturligt spørgsmål er selvfølgelig, hvorfor skatten blev gravet ned og af hvem.

Svarene kan kun blive gætværk. Det er dog klart, at en så betydelig formue ikke var rar at have liggende, hvis der var optræk til uroligheder. Et eller andet har altså fået ejeren til at finde det mest hensigtsmæssigt at gemme formuen af vejen. Den kunne så hentes frem, når forholdene igen tillod at have større formuer liggende »frit« fremme. At skatten på Iholm fik lov at blive liggende nedgravet, er nok et bevis på, at det ikke var uden grund, at ejeren følte sig utryg. Han fik aldrig lejlighed til igen at hente den – han kom af dage, formentlig i forbindelse med den episode, der i første omgang fik ham til at grave den ned.

Hvem det var, der gravede skatten ned, ved vi ikke, og vi får det vel heller aldrig at vide. Måske fremmede på et handelsfartøj på vej til Svendborg, som ikke følte sig helt sikre på forholdene omkring byen? Det er en mulighed, men nok ikke særlig sandsynlig. Det ville være for iøjnefaldende for områdets indbyggere, hvis et handelsskib ankrede op ved Iholm på vej til Svendborg. Man kunne nok regne ud hvorfor.

Så er det mere tænkeligt, at det er en lokal storbonde, der – efter at have fået melding om en fremmed flådes anmarch – har fundet det formålstjenligt at fjerne formuen. Hvor han boede – på Tåsinge eller på Fynssiden – det er ikke til at vide. Ved Rantzausminde på en skråning ned til Svendborg Sund, ligger der en gravplads fra vikingetiden. Ikke langt fra må den tilhørende landsby have ligget. Gravpladsen blev første gang undersøgt af Nationalmuseet i 1927, hvor der blev fundet syv jordfæstegrave med skeletter. I 1929 og igen i 1946 fandtes henholdsvis endnu to og ét skelet på pladsen (10). Ingen tvivl om at der på skråningen har ligget en større gravplads. Gravgaverne i den ene grav kan datere gravpladsen til omkring 10. århundrede (11). Måske var det fra denne vikingelandsby, at storbonden drog til Iholm for at gemme formuen.

Lige så sandsynligt – måske endda mere sandsynligt – er det, at ejeren af formuen var en storbonde på Tåsinge. En lun septemberdag tidligt i 1000-årene fandt han tiden moden til at gemme formuen af vejen på den ubeboede Iholm, som måske endda hørte til hans jordbesiddelse. Først 850 år senere fandt en muldvarp vej til skatten, og den kom atter for en dag. Ikke til glæde for den retmæssige ejer, hans liv endte brat, men til glæde for eftertiden, der nu kan se frem til, at skatten udstilles på Nationalmuseet som et nationalt klenodie fra vikingetiden.

Per O. Thomsen, f. 1952 i Svendborg. Cand. phil i forhistorisk arkæologi fra Århus Universitet 1984. Samme år ansat som museumsinspektør ved Svendborg og Omegns Museum.

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Noter:

1. Optegnelserne findes i fundindberetningen i Nationalmuseets sognearkiv.
2. Per O. Thomsen og Karsten K. Michaelsen: Broholmskatten. Historien om et skattefund. – Årbog for Svendborg og Omegns Museum 1991, p. 9 f. Gert Posselt: Vikingetidsskattene fra Selsø og Tørring i arkivalsk belysning. – Årbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1989, p. 180 ff.
3. Georg Galster: Sylloge of Coins of the British Isles. Part I, Ancient British and Anglo-Saxon Coins before Æthelred II. London 1964, p. 29 nr. 30.
4. Kogtved Søfartsskole takkes for den uvurderlige hjælp.
5. Foruden forfatteren deltog museumsinspektør Karsten K. Michaelsen, Svendborg Museum.
6. Sophus Müller: Nationalmuseet. Hundrede aar efter grundlæggelsen. København 1907, p. 136 ff.
7. Sophus Müller: Op. cit. p. 138 f.
8. Oplysningerne findes i Svendborg og Omegns Museums sognearkiv.
9. Vurderingerne om tidspunktet findes nedfældet i Nationalmuseets sognearkiv.
10. Vikingegravplads, sb. nr. 33 Egense sogn. Undersøgt 1927 af Nationalmuseet ved H.C. Broholm. Oplysninger fra Svendborg og Omegns Museums sognearkiv om yderligere gravfund 1929 og 1946.
11. Johannes Brøndsted: Danish Inhumation Graves of the Viking Age. Acta Archaeologica 7, 1936 p. 145-147, nr. 84.

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Tugt og utugt på Tåsinge i det 18. århundrede

Af Peter Henningsen

At være karl eller tjenestepige i 1700-tallets Danmark var ikke altid lige let, da navnlig ikke, hvis man havde været svag i sjælen og hengivet sig til kødets lyster uden at være lovformeligt ægteviet eller i det mindste trolovet. – Og når man betænker, at ægteskabsalderen i datidens landbosamfund lå omkring de 30 år for mænd og 28 år for kvinder, er det da heller ikke svært at forstå, hvis man lod sig lede i fristelse.

Havde man først gjort sig skyldig i sligt usaligt levned og forvorpen løsagtighed, datiden kaldte det »at begå lejermål«, så vankede der: Ikke alene skulle synderne erlægge en klækkelig bøde til deres herskab, men de skulle tillige stå offentligt skrifte i sognekirken og bekende deres begangne synd for menigheden og sluttelig bede om dennes tilgivelse.

Den bøde, man var pligtig at betale, stod nedfældet i Christian V's Danske Lov fra 1683. Heri hed det, at de utugtige mænd måtte bøde med 24 lod sølv til deres herskab, mens kvinder slap med 12 lod. I rede penge betød det henholdsvis 12 og 6 Rdlr., og det var en ganske betragtelig sum penge: I 1700-tallet tjente en karl således omkring 10 Rdlr. årligt og en tjenestepige ca. det halve! Med andre ord var det mere end en årsløn, der skulle erlægges til det højvelbårne herskab på herregården. Ikke underligt, hvis en karl kunne få sved på panden ved den blotte tanke.

Men næsten lige så alvorligt var det offentlige skriftemål: Her måtte den usædelige stå alene for menigheden og bekende sin synd, udholde den store skam og ydmygt bede om tilgivelse. Først når denne »disciplin« var udstået, kunne man genoptages som et fuldgyldigt medlem af menigheden og modtage den hellige nadver. At gå jævnligt til alters – Herrens bord – og modtage nadveren var i datiden forudsætningen for, at man kunne blive trolovet, gift, fæste gård eller hus eller for at købe fast ejendom. Den, der ikke gik regelmæssigt til Guds bord, blev udelukket fra alle disse herligheder. Det var altså ikke sådan til at spøge med.

Havde en ugift pige først været så ulyksalig at være blevet besovet eller en karl at være udlagt som barnefader, ja, så kunne man med usvigelig sikkerhed regne med, at herskabet på godset inden længe ville komme anstigende med krav på lejermålsbøderne, og hvor skulle et fattigt tjenestetyende skaffe de mange penge fra? For karlene gjaldt det, at de kunne forsøge at befri sig fra faderskabet ved at aflægge benægtelsesed på tinget, men dette var ikke så ligetil, som det umiddelbart lyder: Man kunne jo risikere at skade sin saligheds sag, hvis man begik mened, og desuden kunne man blive stemplet som meneder, løgner og utroværdig i lokalsamfundet, hvis man løj i retten. Det var ikke noget, man gerne

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

udsatte sig selv for, eftersom ens gode ry og rygte var af altoverskyggende betydning for den personlige velfærd og trivsel i landsbyen: Den ærreløse kunne man ikke lide på, og i realiteten betød det udstødelse af samfundet. Denne angst for at begå falsk ed ser vi et slående eksempel på i 1731, da karlen Jens Nielsen i Strammelse beskyldte Maren Hansdatter sammesteds for vrangeligt at have udlagt ham som barnefader. Jens stævnede hende til birketinget, for at hun skulle høre hans benægtelsesed, og i retten tilbød Jens da straks at aflægge denne.

Birkedommeren ville dog først høre, hvad Maren kunne have at sige, »hvortil hun da svarede, at det gerne kunne stå ham frit for derfor at gøre benægtelsesed, men imidlertid beskyldte ham, at hun ingen anden barnefader til sit barn end bemeldte Jens Nielsen vidste«. Ved det næste retsmøde fastholdt hun sin beskyldning, og dommeren spurgte da strengt, om Jens »med en god og ren samvittighed kan gøre sin ed, at han ikke har haft omgængelse med Maren Hansdatter, som her for retten er mødt, hvorefter barn kan avles?«. Nu blev Jens imidlertid noget betænkelig: Det forholdt sig nemlig på den måde, sagde han, »at han kan og vil gøre sin ed, at han ikke er Maren Hansdatters barnefader til det barn, som hun har ham beskyldt, men ikke kan eller vil gøre sin ed, at han jo har haft med Maren Hansdatter legemlig omgængelse!«. Hertil svarede dommeren prompte, at han under sådanne omstændigheder selvfølgelig ikke kunne tillade Jens at aflægge sin ed, da han så højst sandsynligt ville begå mened og skade sin salighed. Jens måtte derfor påtage sig faderværdigheden samt erlægge sine lejermålsbøder til herskabet på Valdemars Slot.

Jens tog altså edsaflæggelsen meget alvorlig: Han turde simpelthen ikke lyve i retten, da det sandsynligvis har forholdt sig på den måde, som det så ofte gør i små byer, nemlig at alle folk i byen har kendt til forholdet. Dette betød, at hvis han aflagde ed i retten på, at han ikke havde haft legemlig omgang med Maren, ja, så vidste alle, at han løj, og derved skadede han sit gode ry og rygte.

Der var andre karle, som i stedet valgte at rømme fra godset (og d.v.s. Tåsinge i 1700-tallet), frem for at betale de høje bøder, men dette kunne være et usikkert og farligt skridt udi det ukendte. Som oftest blev karlene, i hvert fald på Tåsinge, dog på godset og vedkendte sig faderskabet, selvom det betød, at de kom til at stå i næsten livslang restance til herskabet for deres ubetalte bøder. Som inddragelsesmiddel havde godsejeren dog visse midler. Han kunne lade synderne indsætte til hårdt fæstningsarbejde, putte dem i slottets arrest, og fra 1752 kunne man på Fyn lade dem indsætte i det nyoprettede tugthus i Odense, for dér at arbejde bøden af. Det var dog tilsyneladende ikke et middel, som kammerherre Niels Juel på Tåsinge (1696-1766) benyttede sig af. Kvinderne kunne tilligemed risikere at blive kagstrøget (pisket) offentligt foran kirken, hvis de ikke var i stand til at betale.

I Tåsinge birks tingbøger findes der mange eksempler på, at usædelige karle og piger blev stævnet for deres lejermålsbøder, og man kan her få et interessant billede af, hvordan den slags sager kunne forme sig.

I 1737 opkom der således en misforståelse mellem karlen Jeppe Madsen Lollik fra Lundby og Anne Hansdatter Kimer, som endte på birketinget: Sagen drejede sig om, at Jeppe følte sig vrangeligt udlagt af Anne som fader til hendes barn, og derfor lod han kalde to karle som vidner, og sammen gik de til Anne for at høre, om det nu også kunne være rigtigt, at han skulle være faderen. Anne svarede da Jeppe, at han jo bedst selv måtte vide, om han var

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

barnets fader. »Så hør da«, sagde Jeppe, »du vil have, at jeg skal stå derfor?«. »Nej«, svarede hun, »du skal ikke stå derfor. Jeg betror dig ikke dertil, og når den tid kommer, skal jeg nok få den, som derfor skal stå«. Jeppe mente nu, at Anne i vidners nærværelse havde frikendt ham for faderskabet, men på Tåsinge Birketing, hvor sagen endte, forklarede Anne, at det hele beroede på en misforståelse. Hun havde nemlig ment, at hun ikke ville betro Jeppe, »at tage derimod, men jordemoderen, når det skulle fødes. Videre erklærede hun her for retten, at hun havde holdt ved ham som en god, ærlig pige, men ham med hende som en skælm. Han havde lovet hende at ville have hende, og nu ville han ikke. Det var et skælmstykke«. Det ses ikke i tingbogen, hvad sagen endte med, men da den ikke blev ført videre, kan man vel formode, at Jeppe nu alligevel påtog sig det tunge faderskab og de høje bøder, nu misforståelsen var blevet opklaret.

I 1742 var den dog gal med Jeppe igen. Nu var han blevet udlagt af Maren Hansdatter i Lundby, og Maren mødte op i retten med sit spæde barn på armen. På tilspørgsel svarede hun, at barnet var fire uger gammelt. Dommeren spurgte da, hvorfor hun tidligere havde udlagt sin nu afdøde mand som faderen, men nu i stedet påstod, at det skulle være Jeppe. Hertil svarede Maren, at det havde været for at frelse Jeppe, men da hun skulle bekende for sognepræsten, Hr. Morsing, turde hun ikke lyve, og hun udlagde derfor Jeppe som den rette fader. Jordemoderen Anna Rasmussen, som også var indkaldt, havde dog ved selve fødslen udfrittet Maren om, hvem faderen egentlig var, og til hende havde Maren også sagt, at det var hendes salig mand, der var faderen. Jeppes sagfører, prokurator Holm, gjorde derfor indsigelse og måtte i betragtning af sin fattige klients tilstand sige dette, »at alverden jo ligesom må tage og føle på, at denne ublu Maren Hansdatter vel vedbliver sin skarnsvorne og ubeviselige sigtelse og beskyldning«. Holm mente i stedet, at »Jep Madsen derimod er og skal befindes et uskyldigt lam«! Jeppe fik da også lov til at aflægge sin benægtelsesed, og dermed gik han denne gang fri for videre tiltale.

Indimellem kunne der dog også ske det mærkværdige, at en besovet kvinde i god tro udlagde en forkert person! I 1745 havde tjenestepigen i Ventepose Mølle, Johanna Rasmusdatter, således ladet sig besnakke af en fremmed karl »om aftenen på marken til denne syndige gerning«. Karlen havde fortalt hende, at han hed Hans Marcussen Holst, og at han var skipper fra Åbenrå, men i virkeligheden sad den rigtige skipper Holst ude på søen i sit fartøj på vej til Svendborg. Da han kom i land, hørte han, at han var blevet udlagt som barnefader af Johanna, og »for at det ikke ved hans hjemkomst skulle indløbe ham til præjudice«, lod han hende stævne på Tåsinges ting ved prokurator Jens Nyborg.

Prokurator Nyborg greb nu til en krigslist: I retten lod han holde skipper Holst inkognito, mens han udspurgte Johanna om hendes bolers udseende. Hun fortalte da, at »det var en høj, smal karl og mådelig før i sit ansigt«. Herefter lod prokuratoren den rette Holst vise sig frem i retslokalet, og »retten anså ham efter begæring og fandt ham at være lille af højde, smal af ansigt og tillige mager og klein i al sin skabning. Nyborg kunne efter disse omstændigheder ikke noksom admire denne skikkelige mands skæbne, at han skal være brugt af et venteligt snedigt og politisk menneske, for at øve synd med bemeldte kvindemenneske på vild mark, og at dette ublu kvindemenneske, som forhen har været besovet, har så letsindigt vedblevet det navn, som hendes boler gav sig, ventelig til beskæmmelse for den rette, og at

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

dølge hendes egen ublufærdighed«. Herefter blev skipper Holst frifundet.

I 1730'ernes begyndelse får vi endda et eksempel på, hvor grueligt galt det kunne gå, og hvilken strøm af ulykker det kunne bringe med sig, hvis man var blevet fader til et uægte barn. Sagen drejede sig i begyndelsen egentlig om noget helt andet, men den udviklede sig hurtigt, og hovedpersonen, karlen Rasmus Rasmussen Æreboe fra Bjerreby, blev viklet ind i et net af ulykker, der fik store konsekvenser for ham. Det hele startede nytårsaften 1731, da Rasmus, som tjente hos Niels Hansen i Bjerreby, lod gå bud til Daniel Danielsen og Anders Stenør, om de ville komme til hans husbonds gård for dér at bevidne hans opsigelse til Niels Hansen. Vidnerne indfandt sig derpå, og Rasmus kundgjorde da for husbond, at han ikke ville blive længere hos ham end til næstkommende påske, endskønt han havde fæstet sig helt til Mikkelsdag (29. september). Dette ville Niels Hansen dog ikke høre tale om: »I har stedt Eder ved mig til Mikkelsdag, og det får I at holde«, var hans kommentar. Rasmus blev dog ved sit, og det fik den konsekvens, at Niels Hansen gik til herskabets ridefoged og klagede sin nød over den genstridige karl. Nogen tid derefter gik Rasmus Æreboe og skovede i Vemmenæs, da pludselig selve herskabet, oberstløjtnant Niels Juel, uforvarende dukkede op og strengt spurgte Rasmus, om det nu også kunne have sin rigtighed, at han ikke længere ville blive hos sin husbond Niels Hansen. Rasmus sagde da, at det var rigtig nok. Han ville andetsteds hen, siden han havde sagt op, og det hele skyldtes, at han og husbond ikke havde nemt ved at enes. Oberstløjtnant Juel brød sig imidlertid ikke om dette svar og replicerede derfor med at give Rasmus et par rap af ridepisken, hvorefter han atter spurgte, om han havde ombestemt sig. Ville Rasmus nu blive i sin plads: »Ja, ellers skulle han få mere!«. Hertil svarede Rasmus da skyndsomst ja, »han ville blive i sin tjeneste til Mikkelsdag«. Tilfreds med svaret gik oberstløjtnanten derpå bort.

Men Rasmus havde ikke fortalt hele sandheden. Det var måske rigtigt nok, at han og Niels ikke enedes så godt, skønt andre karle modsagde dette, men det var næppe den virkelige grund til, at Rasmus ville væk. Der var nemlig sket det, at han var kommet under vejr med, at han havde besvangret »den uberygtede pige« Trine Pedersdatter, og nu ville han sikkert gerne ud af vagten, inden det kom til præstens og offentlighedens kundskab, og han skulle til offentligt skrifte og erlægge de klækkelige bøder.

Skønt Rasmus nu altså havde lovet sit herskab at blive i sin tjeneste til den rette fardag, holdt han ikke dette gennemtvungne løfte. I påsken 1732 rømmede han fra Niels Hansen, drog til Odense og lod sig hverve som rytter i major Gersdorphs regiment. Nu var Rasmus altså både rømningsmand og vordende fader til et uægte barn.

Efter et stykke tid hos regimentet i Odense kom Rasmus dog på andre tanker. Han fortrød sin overilede handling og rømmede nu også fra regimentet. Han har vel lidt af hjemve, for han vendte i hvert fald tilbage til Tåsinge, hvor han opsøgte sin gamle husbond. Her undskyldte han sin tidligere opførsel og tilbød Niels Hansen at tjene hos ham tiden ud til Mikkelsdag samt betale ham penge for hver dag, han havde været borte. Denne ret noble handlemåde blev Rasmus dog forhindret i, for alt imens han stod i stuen hos Niels Hansen, ankom sergent Crone og nogle af Niels Juels mænd, som arresterede ham og førte ham til arresten på Valdemars Slot! Rasmus var jo eftersøgt som rømningsmand, og desuden skyldte han nu for sine

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

lejermålsbøder. For at gøre ondt værre gjorde Rasmus modstand mod denne pludselige anholdelse, og i den tumult, der opstod, brugte han »adskillige onde og trusselsord, iblandt andet tog til kårde eller pallask, som han da havde på siden og sagde: Nu skal jeg lære dem på Tåsinge, hvad ingen forhen kan«. Rasmus blev imidlertid overmandet og smidt i hundehullet, hvor han skumlede og rasede og svor hævn over den ulyksalige sergent Crone: »Jeg havde ikke troet, at sergent Crone skulle have været mig så hård, men det har intet at betyde. Jeg skal nok betale ham derfor en anden gang«. Modstanden og truslerne mod Crone førte nu til, at Rasmus tilligemed blev anklaget for trusler og ærekrænkelser mod sergenten, og således voksede hans synderegister støt og roligt.

Mens Rasmus sad i sin arrest, blev der gjort forberedelser til den retssag, der skulle føres mod ham, og desuden blev major Gersdorph fra det odenseanske regiment også indstævnet, da Juel mente, at han ikke burde have antaget Rasmus som rytter, eftersom han ikke havde noget lovligt afskedspas. Men før sagen kom for, var Rasmus brudt ud af sin arrest og var forsvundet over alle bjerge. Han var ellers blevet godt bevogtet af nogle karle, men »dem uafvidende for nogen tid siden om natten imellem midnat og dag bortsneg (han) sig gennem et vindu i borgerstuen, hvor han var påvogtet og skulle beobagtes til videre«. Der var ellers gode, solide jernstænger for vinduerne, men på et tidspunkt hørte vogterne, at Rasmus »ramlede med stængerne og ringene«. De løb da straks til borgerstuen, men for sent, fuglen var fløjet. Den ene stang var brækket af således, at »hullet var så stort, da denne omvidnede jernstang var brækket, at et menneske kunne kravle derigennem«. Rasmus var borte, og han vendte ikke siden tilbage til Tåsinge.

Men ret skal jo være ret, og følgelig blev sagen alligevel gennemført på birketinget, hvor den obsternasige karl blev dømt som dobbelt rømningsmand, fader til et uægte barn samt til at lovlig bevise, at han ikke havde truet sergent Crone. Ville han ikke det, måtte han bøde derfor efter loven. Sluttelig dømtes han til at vende tilbage til sin tjeneste hos Niels Hansen og tjene ud til fardag. Men alt dette foregik jo i Rasmus' fraværelse, og om han nogen sinde kom til at bøde derfor er vel lidet sandsynligt. Men under alle omstændigheder får man et indblik i, hvilke konsekvenser et uønsket faderskab kunne afstedkomme.

Dog, der kunne ske ting, der var endnu værre, og det var netop, hvad der skete for enken Kirsten Jensdatter og husmanden Niels Ospensen i 1750'erne. Hele den ulykkelige affære fandt sted, mens Niels gik på dagleje hos enken Kirsten i Bjerreby. De to havde åbenbart et godt øje til hinanden, for skønt Niels var ægtemand, lod han sig friste til usædeligt levned med enken, og resultatet blev – som så ofte før – et uægte barn. Kirsten havde dog taget sine forholdsregler: Hun havde snøret sig godt ind, og således havde ingen opdaget, at hun var frugtsommelig. Hun nedkom derfor i dølgsmål med barnet, og den eneste medvider var Niels Ospensen, der jo også var faderen. I dybeste hemmelighed ombragte de nu barnet ved at brække dets hals, og Niels ville derpå grave det ned. Men det kunne ikke sådan lade sig gøre, da det var hård vinter og jorden frossen. Han tog derfor det døde barn med sig hjem og gemte det bag skorstenen på sit loft. Han ville så grave det ned, når det blev forår og jorden mere medgørlig! Men inden det kom så langt, blev affæren opdaget, da en eller anden fandt bylten med barnet på loftet.

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Der kom selvfølgelig en retssag ud af historien, og Niels tilstod her, at det var enken Kirsten, der var moderen og han selv faderen. Hverken Kirsten eller Niels ville dog vedstå, at de havde ombragt barnet. Ganske forståeligt, når man tager i betragtning, at straffen herfor var døden. I retten forsvarede Kirsten sig med, at hun havde født 12-14 uger for tidligt; det var derfor kommet helt bag på hende, mens hun gik i køkkenet: Uden varsel kom barnet af sig selv og røg ned på gulvet, og derfor havde barnet fået »den skade, som det havde i halsen og hovedet«. Hun tog da barnet og lagde det i seng, men næste gang hun så til det, var det dødt: »Samme aften lagde (hun) det døde barn udi et skab og tog nøglen til sig, at det kunne være af vejen, og at barnet derpå blev i dølgsmål hos hende til torsdagen derefter, da Niels Ospensen kom til hende, og efter hendes begæring tog det døde barn bort med sig og lagde det på sit loft, fordi jorden var frossen«.

Dommeren ville dog ikke tro på Kirsten. For det første var barnet født i hemmelighed, og de havde ikke meddelt til nogen, at det var blevet født, og ej heller at det var dødt. Kirsten havde desuden indrømmet, at det havde været hendes hensigt at ombringe barnet, hvis det blev født levende, og desuden var de begge flygtet fra deres arrest og atter blevet pågrebet (Niels blev indfanget i Kolding!), og dette tydede jo klart på deres skyld. De blev derfor begge fundet skyldige, og dommen blev hård. Det kendtes nemlig for ret, at:

»siden delinkventinden Kirsten Jensdatter har født sit barn i dølgsmål, og her er corpus delicti (bevis), at barnet er lagt i skjul og befundet i den tilstand, at der er kendeligt tegn og billig mistanke til, at med barnet ikke må være lovligt omgået, foruden at hun selv bekender, at det var forud hendes forsæt, at hun ville dræbe det, når det blev født levende; så bør hun for sig selv til velfortjent straf og andre udædiske mennesker til skræk og afsky ifølge lovens 6. bogs 6. kapitel, 7. og 8. artikel, miste sin hals for sværdet, og hovedet at sætte på en stage samt kroppen at nedgraves på retterstedet, så bør hun og efter lovens 6. bogs 6. kapitel, 1. artikel, have sin hovedlod (al ejendom) forbrudt.

Ligeledes, siden det er bekendt og bevist, at Niels Ospensen har ej alene som en ægtemand bedrevet hor med en anden ægtemands kone eller hustru, men endogså været medvider og medhjælper i at lægge dølgsmål såvel på det med Kirsten Jensdatter ham avlede barns fødsel og død, da han dog efter sin egen bekendelse vidste, at Kirsten Jensdatters forsæt var at dræbe hendes barn, så har jeg vel ikke kunne dømme ham efter aktors påstand til at lide på sit liv efter lovens 6. bogs 13. kapitel 25. artikel siden samme lovens artikel ikke passer sig i alt på dette faktum, allerhelst når 24. artikel udi samme kapitel overvejes med den forommeldte 25. artikel, og hvorfor ikke heller egentlig er stævnet; men derimod forberørte hans misgerninger, tildømmes ham Niels Ospensen herved at miste sin frihed og at arbejde udi jern i nærmeste fæstning sin livstid, og efter lovens 6. bogs 6. kapitel, 1. artikel, have sin hovedlod forbrudt...«.

Det gik altså både Kirsten og Niels ganske ilde, og det er sikkert en sag, som der har gået frasagn om på Tåsinge i lange tider. Man kunne fortsætte med at remse sager om utroskab og hor op i ét væk, da tingbøgerne er spækket hermed, men de nævnte eksempler må være fyldestgørende til at give et indtryk af forholdene på det 18. århundredes Tåsinge. Uanset hvor hårde straffe man idømte de usædelige, var det dog et onde, man ikke kunne komme til livs. Når man først kunne gøre sig håb om ægteskab i en alder af 30 år, først da

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

kunne man skaffe hus og hjem, var det blot naturligt, at kroppens krav meldte sig, uanset ens gode intentioner. Det var trods alt et menneskes hele ungdom, hvor man skulle gå og forsage kødets lyst. Lejermålssager fortsatte da også i ét væk og vedblev at være en kilde til indtægt for de ærværdige herskaber på herregården og en ditto til armod for landbobefolkningen.

Var man blot et fattigt medlem af den menige almue, måtte man altså holde sig på måtten og følge dydens slagne vej, hvorimod de høje herskaber kunne tage mere nonchalant på Guds og kirkens bud. Herremanden kunne være rimeligt forvisset om, at ingen ville finde på at indstævne eller dømme ham, ifald han skulle forløbe sig og lade sig friste af kødets forbandelse. Niels Juel på Tåsinge, som rygterne netop lod vide skulle være noget af en libertiner, kunne derfor tage det ganske roligt, medmindre da rygterne og udtalelserne var direkte ærekrænkende. Det blev de ganske vist på et tidspunkt i midten af 1730'erne, men det er en anden og meget længere historie. Niels Juel kunne med sindsro fortsætte med at opkræve sine lejermålsbøder af sin underliggende almue... og det til trods for, at han selv, ifølge en københavnsk præst, skulle være en mand »som er bekendt for at vrinske efter hver mands hustru«, men sådan er der jo så meget!

Peter Henningsen f. 1964 i Marstal. Cand. phil i historie fra Københavns Universitet 1992.

Materiale

De nævnte sager findes alle i Tåsinge Birks Tingbøger i Landsarkivet for Fyn i Odense (transskriberet udgave med register af A. Lolk) under følgende datoer:

Jens Nielsen og Maren Hansdatter: 29/3, 24/5, 7/6, 5/7 og 23/8 1731.

Jeppe Madsen Lollik og Anne Hansdatter Kimer: 5/12 1737.

Jeppe Madsen Lollik og Maren Hansdatter: 12/7 og 9/8 1742.

Johanna Rasmusdatter og Hans Marcussen Holst: 30/9 1745.

Rasmus Rasmussen Æreboe: 1/5, 23/5, 12/6, 19/6, 24/7, 28/8 og 4/9 1732. 19/2 og 9/4 1733.

Niels Ospensen og Kirsten Jensdatter: 15/2, 8/3, 29/3 og 3/5 1753.

Beskrivelsen af Niels Juel som lidt af en vellystning findes gengivet i:

Else Kornerup: En tragisk livsskæbne fra pietismens tid. Fynske Årbøger. Bind IX. Odense 1965.

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Fra Fæstere til Selvejere

Salget af fæstegodset på Tåsinge

Af Svend Højte

Fæstevæsenet

Så sent som indtil for omkring 80 år siden var næsten alle gårde og huse på Tåsinge fæstegods under Valdemars Slot, eller mere korrekt under »Stamhuset Thorseng«, som var godsets officielle navn.

Fæstevæsenet har sin rod meget langt tilbage i tiden. Det er imidlertid ikke formålet med denne artikel at give en redegørelse for dets historie, men til orientering vil det måske være nyttigt at give nogle få oplysninger.

Først dog en undskyldning. – Når en fæster i det følgende altid bliver betegnet som »han«, må det på ingen måde opfattes som en nedvurdering af de kvindelige fæstere. Det er kun gjort for at forenkle teksten.

En fæster ejede ikke selv hverken sin bolig eller den jord, som han dyrkede. Han havde kun brugsretten. Denne havde han fået overdraget ved en aftale med godsejeren. Oprindelig var aftalen kun mundtlig, men for mere end 200 år siden blev det med en ministeriel forordning påbudt, at der skulle oprettes en skriftlig kontrakt, som blev kaldt et *Fæstebrev*. Endvidere blev det bestemt, at der ved et fæstemåls indgåelse skulle afholdes en syns- og taksationsforretning.

Af fæstebrevet skulle det fremgå, hvad fæstemålet omfattede, og hvilke ydelser fæsteren årligt skulle erlægge som betaling for brugsretten. Disse ydelser bestod for størstedelens vedkommende af naturalier. Kun en mindre del blev betalt med penge. Ydelserne blev kaldt *Landgilde*. Ved fæstemålets indgåelse skulle fæsteren som regel betale et éngangsbeløb, som blev kaldt *Indfæstning*.

Foruden betaling af landgilde og indfæstning skulle fæsteren i mange tilfælde udføre visse arbejdsydelser for godsejeren. Disse arbejdsydelser, som blev kaldt *Hoveri*, blev dog senere afløst af pengeydelser. Fæsterens øvrige pligter vil blive beskrevet nærmere i et efterfølgende afsnit om fæstebrevet.

Godsejeren kunne frit vælge, hvem han ville overlade et fæste til. Fæstemålet gjaldt almindeligvis for fæsterens og hans eventuelle enkes livstid. For sidstnævntes vedkommende dog kun, hvis hun ikke indgik nyt ægteskab. I så fald skulle hendes nye ægtefælle indgå nyt fæstemål og betale indfæstning.

Hvis en fæster døde uden at efterlade sig en enke, var det mest almindeligt, at fæstet blev overtaget af en voksen søn, hvis afdøde efterlod sig en sådan, eller, hvis det ikke var tilfældet, måske af en datter og svigersøn.

Som tidligere nævnt var godsejeren

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

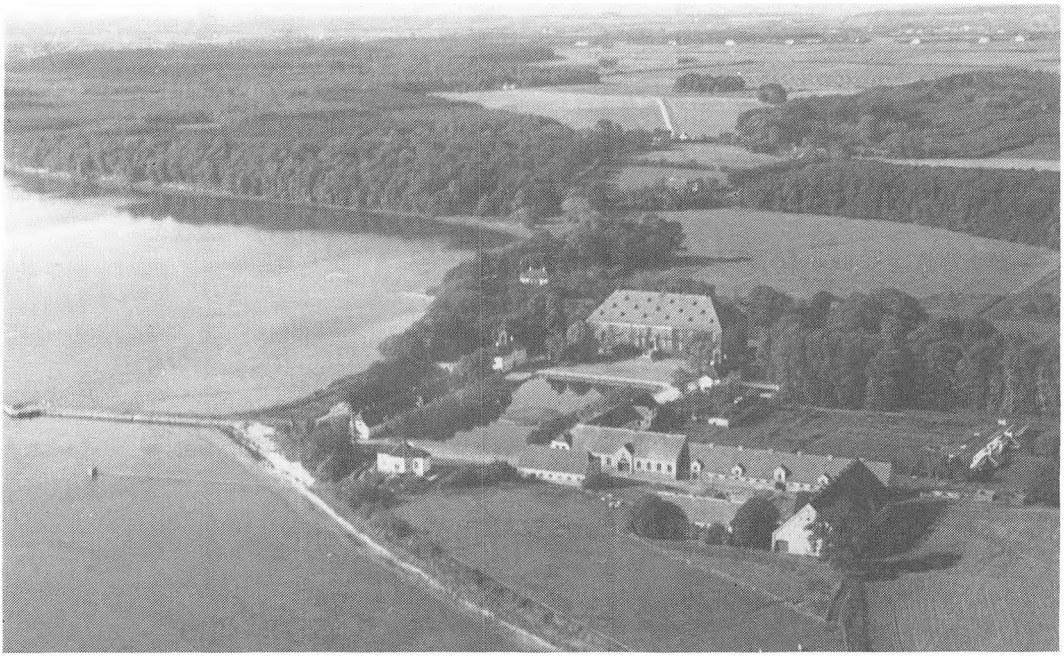

Valdemars Slot, ca. 1950-52. *(Foto: Helge Heger).*

imidlertid frit stillet, og det kunne ske, at han nægtede at overdrage fæstet til en søn, hvis denne på en eller anden måde havde pådraget sig hans vrede. Det bør dog tilføjes, at det kun skete i yderst få tilfælde.

En fæster kunne af forskellige årsager såsom høj alder, sygdom eller ved bortrejse frivilligt afstå sit fæste, som da almindeligvis kunne blive overtaget af en nær slægtning.

Hvis fæsteren ikke havde en sådan, som kunne og ville overtage fæstet, og godsejeren ikke havde udset sig en anden fæster, blev der afholdt en såkaldt Fæsteauktion. Det blev da den, der bød den højeste pris, som fik overdraget fæstet.

Fæstemålet var normalt uopsigeligt fra godsejerens side. Kun hvis fæsteren ikke overholdt de forpligtelser, som han havde påtaget sig i fæstebrevet, altså havde »forbrudt« sit fæste, som man kaldte det, havde godsejeren ret til at overdrage fæstet til en anden.

Det er meget forståeligt, at det for mange fæstere var utilfredsstillende, at de ikke selv ejede den bedrift, som de viede deres arbejdskraft. Det må også indrømmes, at fæstevæsenet ikke var fremmende for befolkningens initiativ og virkelyst.

På den anden side bør man ikke glemme, at fæstevæsenet medførte visse fordele for fæsteren.

I ældre tid skete det ikke så sjældent, at fæsteren som følge af misvækst eller ødelæggelser under krig ikke havde det nødvendige korn til udsæd, når foråret kom. Da godsejeren naturligvis var interesseret i, at jorden blev dyrket, var det ikke ualmindeligt, at han leverede sædekorn. Ganske vist ikke som gave, men mod senere

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

betaling. En anden fordel var, at en betydelig del af fæsterens ydelser blev erlagt i naturalier. Pengeværdien af denne del af ydelserne afhang altså af priserne på produkterne.

Hvis ydelsen derimod havde været fastsat til et bestemt pengebeløb, kunne fæsteren i en tid med stærkt faldende priser måske ikke betale sin ydelse og som følge deraf blive nødsaget til at opgive sit fæste. Af tilsvarende årsag kan en selvejer blive nødsaget til at lade sin ejendom gå på tvangsauktion.

Fæstebrevet

Fæstebrevenes form og indhold er i tidens løb undergået flere ændringer.

Da mange af nutidens mennesker formodentlig ikke har haft lejlighed til at se og læse et fæstebrev, kan det måske til orientering være nyttigt at citere hovedpunkterne i et sådant fra nyere tid. Det er dateret 1874-12/1 og omhandler fæste af en gård.

Den hidtidige fæster var død, og da hans enke indgik nyt ægteskab, udløb hendes fæstemål. Hendes nye ægtefælle skulle derfor indgå nyt fæstemål. Som følge heraf blev der skrevet et nyt fæstebrev.

I indledningen til dette er anført godsejerens navn samt navnene på såvel den afdøde som den nye fæster.

Derefter følger en angivelse af gårdens *Hartkorn* samt den pålignede såkaldte »Gammelskat«, som var en skat på hartkornet.

Fæstebrevet er opdelt i følgende punkter:

1) Fæsteren modtager bygninger, besætning og inventar samt sæde- og foderkorn, således som anført i vedhæftede synsforretning. – Ved fratrædelse skal han aflevere alt i samme forsvarlige stand. Han er forpligtet til bestandig at vedligeholde det i hele sin besiddertid.
2) Specifikation af landgilde omfattende korn (i alt 15 tdr.) og penge (8 Rdl.), samt leverings- og betalingsbetingelser.
3) Endvidere skal fæsteren årligt yde: 1 godt, levende lam med uld, 2 levende gæs af mindst 10 punds vægt og af sidste års avl, 4 skp. havre, 4 høns og 60 æg. Alt til levering på slottet.
4) Stamhusets andel i Konge- og Birketidende. Betales med korn. Tilsammen 9 tdr., 6 skp.
5) Alle gården pålagte kgl. skatter og offentlige påbud såsom pengeydelser, kornydelser, kørsel og arbejdsydelser samt præstetiende. Endvidere bidrag til fattig-, skole- og jordemodervæsenet samt »Gammelskat«.
6) Brandforsikring.
7) Bidrag (6 Rdl. årligt) til »Medicinalkassen«, som var en forløber for sygekasserne.
8) Forskrifter om jordens brug og om dens indhegning.
9) Aftægtsforpligtelse.
10) Jagtretten forbeholdes godsejeren. Oldtidsminder forbeholdes det offentlige.
11) Ved eventuel overgang til selveje, enten ved frivillig overenskomst eller ved lovbud, er fæsteren uberettiget til at kræve nogen godtgørelse eller moderation i købesummen som følge af den betalte indfæstning, selv om en sådan moderation efter loven kunne tilkomme ham.

Som afslutning anføres det, at fæsteren skal overholde gældende bestemmelser i love og anordninger vedrørende fæsteforhold samt de forpligtelser, som han har påtaget sig i fæstebrevet.

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

I tilfælde af misligholdelse af blot en enkelt af disse forpligtelser kan han fratages sin fæsteret.

Endvidere er anført det beløb, som den nye fæster skal indbetale i indfæstning.

Som det fremgår af ovenstående, indeholder fæstebrevet - dog bortset fra fæsterens brugsret - kun bestemmelser om hans ydelser og pligter, men intet om hans rettigheder. Med hensyn til disse måtte han henholde sig til de i love og anordninger om fæsteforhold anførte bestemmelser.

At godsejeren i punkt 10) forbeholdt sig jagtretten kan måske synes mindre væsentligt, men det medførte betydelige ulemper for fæsterne. Sagen var den, at vildtet fra skovene ofte gjorde stor skade på fæsternes afgrøder, og det fik de ingen erstatning for. Bestemmelsen om jagtretten gav derfor ofte anledning til vrede blandt fæsterne.

Endvidere bør man lægge mærke til bestemmelsen i punkt 11). Ved sin underskrift på fæstebrevet frasiger fæsteren sig ifølge denne bestemmelse en eventuel lovbestemt ret til afslag i købesummen. Dette forekommer at være helt urimeligt og lovstridigt. Da fæstegodset senere blev solgt, blev denne bestemmelse da heller ikke opretholdt.

Den foran omtalte synsforretning var før overleveringen af gården blevet foretaget af to vurderingsmænd. Den ene af disse var valgt af den nye fæster, medens den anden var blevet udpeget af Stamhuset. Dermed var lovens bestemmelser blevet overholdt.

Baggrunden for salget

Stamhuset Thorseng og baroniet Schelenborg på Fyn ejedes i sidste fjerdedel af 1800-tallet af baron Carl Frederik Sophus Vilhelm Juel-Brockdorff, (1839 - 1900). Efter hans pludselige død 1900-12/9 blev godserne overtaget af hans ældste søn,

Baronesse Ada Julie Alexandra Reedtz-Thott og hendes første ægtefælle, baron Frederik Carl Niels Otto Juel-Brockdorff. (Foto dateret 1901. Tåsinge lokalhistoriske Arkiv).

Frederik Carl Niels Otto August Juel-Brockdorff, (1866 - 1912).

På det tidspunkt var godsernes økonomi af årsager, som ikke skal omtales her, blevet så dårlig, at den nye ejer ikke kunne opfylde sine forpligtelser, og myndighederne fandt det derfor nødvendigt at sætte godserne under administration. Dette skete med en resolution af 1902-24/2.

Tre dage senere bragte den lokale avis, Svendborg Amtstidende, følgende lakoniske meddelelse:

»Baroniet Schelenborg og Stamhuset Taasinge ere ifølge allerhøjeste Resolution af 24. ds. satte under Administration af en Kommission, der bestaaer af Kammerherre, Hofjægermester J. L. Greve Ahlefeldt-Laurvig-Bille, Egeskov, og Birke-

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

dommer for Taasinge, Borgmester C. L. Schou, Svendborg«.

Det siger sig selv, at denne meddelelse vakte stor opsigt på øen, skønt beboerne vistnok igennem nogen tid havde anet, at noget ville ske.

Det var for øvrigt en politisk stærkt bevæget tid. Efter rigsdagsvalget året før var den mangeårige Højre-regering blevet afløst af et Venstre-ministerium. Det er denne begivenhed, som man har kaldt »Systemskiftet«. – Der skulle imidlertid gå ikke så få år, før de politiske forhold var blevet stabiliseret. I tidsrummet 1901 – 1913, altså i løbet af kun 12 år, havde Danmark ikke mindre end seks regeringer med skiftende ministerlister. Denne politiske ustabilitet fik en vis indflydelse på de beslutninger, som administrationskommissionen skulle træffe.

Det var kommissionens opgave at bringe orden i godsernes økonomi. Der skulle skaffes kapital, og det var derfor meget nærliggende at sælge ud af fæstegodset.

På dette tidspunkt var langt den største del af det tidligere fæstegods under de fleste af landets øvrige godser blevet solgt til selveje, så der var ikke noget usædvanligt i, at det samme nu blev foreslået for Tåsinges vedkommende.

Af kommissionens ovennævnte to medlemmer blev borgmester Schou allerede i 1903 afløst af borgmester O. F. Smith, Svendborg. Endvidere blev kommissionen suppleret med gårdejer og folketingsmand Andreas Kristensen Rosager, (1850 – 1924), fra Vejstrup på Fyn. – Med tre medlemmer undgik man stemmelighed ved afstemninger.

Af disse tre kan man vel med rette betragte greven som repræsentant for godsejeren, borgmesteren for de offentlige myndigheder og gårdejeren for fæsterne.

Det blev i første omgang fæstegodset under Schelenborg, der blev udbudt til salg. Det synes, som om fæsterne her har fundet både priser og salgsbetingelser rimelige. I hvert fald foregik salget vistnok uden større vanskeligheder.

Lige så glat kom salget af fæstegodset på Tåsinge ikke til at forløbe. Her kom bølgerne til at gå højt. En medvirkende årsag til den voldsomme uro var uden tvivl, at der blev blandet både lokalpolitiske stridigheder og private økonomiske interesser ind i debatten.

Beslutningen om salget – Salgsbetingelser

Det var ministeriet, som på grundlag af et forslag fra administrationskommissionen skulle træffe den endelige afgørelse om salget, og det blev daværende justitsminister Alberti, der traf afgørelsen. Af ovennævnte kommissions tre medlemmer var grev Ahlefeldt imod salget. Han skal have udtalt, at han ikke kunne forstå, hvorfor fæsterne på Tåsinge ville være selvejere. Han syntes, at de havde det godt som fæstere. – »Jeg vil så nødig sælge Taasinge, men Alberti vil jo have det solgt«. – Salget blev altså besluttet mod hans ønske.

Da en del utilfredse fæstere senere klagede over salgspriserne, som de fandt var alt for høje, og derfor forsøgte at få dem nedsat, skal han have udtalt: »Har I tvunget mig til at sælge, saa skal I ogsaa købe, og til de Priser, som jeg bestemmer«. – Det var rene ord for pengene.

Grev Ahlefeldt døde for øvrigt i 1912, og han fik derfor ingen indflydelse på salgspriserne for den del af fæstegodset, der blev solgt på et senere tidspunkt.

Hans efterfølger i kommissionen blev godsejer og folketingsmedlem Wenzel Neergaard, (1864 – 1919). Han var ejer af Faarevejle på Langeland.

Beslutningen om salget blev offentlig-

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

gjort i justitsministeriets resolution af 1908-16/12.

Derefter blev der udarbejdet en fortegnelse over, hvilke gårde, huse og ubebyggede jordlodder, som blev udbudt til salg. Salgsprisen for hver enkelt ejendom blev også anført.

Det blev i første omgang ikke alt fæstegodset på øen, der blev udbudt til salg. Kommissionen valgte at begynde med fæstegodset i Bjerreby og Landet sogne.

Det tog naturligvis en vis tid at udarbejde nævnte fortegnelse og salgsbetingelserne, så først 1910-1/10 blev resultatet af arbejdet offentliggjort.

Det vil føre for vidt her at gennemgå alle de 16 punkter i salgsbetingelserne, men de vigtigste af dem bør nævnes:

I punkt 1) bestemmes det, at køberen skulle udbetale mindst en fjerdedel af købesummen kontant. Restbeløbet kunne mod udstedelse af en panteobligation med førsteprioritet i ejendommen blive stående som lån. Dette lån skulle forrentes med fire procent pro anno.

Det tilføjes dog, at nuværende fæstere ved køb kunne påregne at få renten nedsat til to procent pro anno, så længe han eller hans nuværende hustru var i live. Derefter ville renten blive forhøjet til de nævnte fire procent pro anno. Det indestående beløb kunne opsiges med et halvt års varsel såvel fra kreditors som fra køberens side.

Hvis køberen valgte at udbetale hele købesummen kontant, ville han få bevis for, at han, så længe han eller hans nuværende hustru var i live, af Stamhuset ville få udbetalt en rentegodtgørelse af indtil to procent pro anno af den del af købesummen, som han i henhold til foranstående var berettiget til mod pant at lade forblive indestående i ejendommen til nedsat rente.

Beskrivelsen af bestemmelsen er unægtelig noget kompliceret, og mange fæstere har formodentlig haft svært ved at forstå dens indhold.

I punkt 13), som senere gav anledning til protester, er det bestemt, at alle omkostninger i forbindelse med handelen skulle betales af køberen med to procent af købesummen. Beløbet skulle indbetales til godskontoret samtidig med skødets udstedelse.

Sluttelig er det i punkt 16) bestemt, at de anførte salgsbetingelser kun var gældende indtil 1911-1/11. Der var altså en betænkningsfrist på 13 måneder. - En del fæstere fandt imidlertid, at det var en for kort frist, og de forsøgte at få den forlænget.

Salgsbetingelserne er undertegnet af de tre daværende medlemmer af administrationskommissionen. Ved udformningen af betingelserne har de dog formodentlig haft sagkyndig juridisk bistand.

De tilhørende fortegnelser over det udbudte fæstegods og salgspriserne må være udarbejdet i nært samarbejde med den daværende godsforvalter, eksam. jur. Adolf Bjørn-Jensen. Han blev da også en af hovedpersonerne i den efterfølgende debat om priser og salgsbetingelser.

Salgets forløb

Som tidligere nævnt fandt en del fæstere, at de af kommissionen fastsatte salgspriser var alt for høje. - Det siger sig selv, at prisen burde fastsættes på grundlag af ejendomsvurderingen. Spørgsmålet var så, hvilken vurdering, der skulle lægges til grund.

Der var i årene 1903/04 blevet foretaget en almindelig vurdering, men efter at salget var blevet besluttet, blev der gennemført en nyvurdering.

Godsforvalter Bjørn-Jensen påstod senere, at vurderingsmændene med vilje havde vurderet for lavt for at opnå lavere salgspriser. Denne beskyldning måtte han

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

dog snart efter offentligt give undskyldning for.

Imidlertid fik han og grev Ahlefeldt overtalt de to andre medlemmer af kommissionen til, at der skulle foretages en omvurdering. Den blev foretaget af ham selv og landinspektør Hvenegaard fra Svendborg, og det var denne vurdering, der blev benyttet ved fastsættelsen af salgspriserne.

Dette fandt en del fæstere at være for groft. De kaldte det et kup, som var blevet udført af en smart, snild og kløgtig godsforvalter. Deres beskyldninger mod ham var særdeles krænkende, og de opfordrede ham derfor til at anlægge injuriesag. Det gjorde han dog vistnok ikke.

Ved fastsættelsen af salgspriserne var der blevet taget hensyn til, hvornår den pågældende fæster havde betalt indfæstning. Det prisafslag, der blev givet som kompensation, var forholdsvis mindre, hvis fæstemålet havde bestået i mange år, end hvis det var blevet indgået få år før købet.

De utilfredse fæstere rettede også deres skyts mod et af kommissionens medlemmer, nemlig gårdejer Rosager, som de beskyldte for at have svigtet sine standsfæller i denne sag.

Det var imidlertid ikke alle fæstere, der fandt priser og betingelser uantagelige. Det fremgår af, at der i løbet af de første tre måneder efter, at salget var begyndt, blev købt omkring 15 gårde i Bjerreby og Landet sogne. I de første måneder af 1911 blev endnu flere gårde købt.

Fæstegodset i Bregninge sogn var ikke i første omgang blevet udbudt til salg. Det skete først omkring et års tid senere, og da blev endda kun en del af det udbudt.

De utilfredse fæstere lå ikke på den lade side, men forsøgte at få organiseret en slagkraftig modstand. – På Fyn var der blevet dannet en forening med navnet: »Foreningen af Fæstere i Fyns Stift«. Denne forening holdt 1911-20/3 et møde i Odense. I dette møde deltog også repræsentanter for de utilfredse fæstere på Tåsinge.

Fra flere sider i forsamlingen advarede man fæsterne på Tåsinge mod at købe til de – som man sagde – »opskruede« priser, da det ville kunne skade fæsteafløsningen i det øvrige land.

Sagfører Sejer Briksø fra Svendborg, som støttede de utilfredse fæstere, fandt betænkningsfristen for kort. Schelenborgs fæstere havde fået 20 måneder, og de havde endda fået den forlænget til 26 måneder.

I mødet deltog gårdfæster Jakob C. Foged fra Bjerreby, (1849 – 1922). Han kom til at spille en betydningsfuld rolle som hovedmanden i modstandskampen. – På mødet udtalte han, at mange af Tåsinges fæstere var bange for at vente med at

Gårdfæster, senere gårdejer Jacob Christensen Foged, Bjerreby. (Foto i privat eje).

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

købe, fordi de frygtede, at fæsteafløsningsloven ikke ville blive vedtaget i Rigsdagen.

Fæstevæsenet var på dette tidspunkt ved at synge på sit sidste vers. Regeringen havde nedsat en kommission, som havde udarbejdet et forslag til en lov om fæsteafløsning. Det skulle imidlertid vise sig, at behandlingen og vedtagelsen af forslaget blev udskudt flere år på grund af 1. verdenskrig. Loven blev derfor først vedtaget 1919-30/6.

På ovennævnte møde i Odense vedtog forsamlingen en udtalelse, som bemyndigede foreningens bestyrelse til at rette en henvendelse til justitsministeriet med anmodning om at få salgsbetingelserne for fæstegodset på Tåsinge ændret således, at de blev i overensstemmelse med fæstekommissionens forslag.

På Tåsinge havde en kreds af fæstere allerede i 1907 nedsat et udvalg til varetagelse af deres interesser. Udvalget sammenkaldte nu til et møde i Landet forsamlingshus. Det blev afholdt 1911-30/3.

Jakob Foged redegjorde for udvalgets hidtidige arbejde. Han oplyste, at henvendelsen til justitsministeriet ganske vist var blevet mødt med velvilje, men på grund af ministerskifter havde man ikke hidtil kunnet opnå nogen reel støtte. - De tre medlemmer af administrationskommissionen havde desværre heller ikke vist nogen forståelse for fæsternes berettigede ønsker.

Indtil nu havde omkring 65 fæstere købt, men der var endnu ca. 700 tilbage. Udvalget håbede, at man ville kunne opnå lempelser for disse. På mødet blev vedtaget en resolution, som opfordrede udvalget til at fortsætte arbejdet.

Udvalget sendte derfor en ny henvendelse til justitsministeriet.

Efter et par måneders forløb var der endnu ikke indløbet svar, men på en eller anden måde var det sivet ud, at svaret ville blive et afslag. Jakob Foged fandt sig derfor foranlediget til 1911-14/6 at skrive et indlæg i Svendborg Amtstidende under overskriften: »Et falsk Rygte«. Han skrev heri, at udvalget endnu ikke havde modtaget nogen afgørelse fra ministeriet, og så vidt han vidste, havde kommissionen end ikke afgivet sin erklæring om udvalgets seneste henvendelse. Han opfordrede derfor fæsterne til ikke af et falsk rygte at lade sig forlede til at købe, men roligt se tiden an.

Allerede dagen efter måtte han imidlertid i et nyt indlæg oplyse, at svaret nu var indløbet, og at det var et afslag. - Da han skrev sit første indlæg, har han sikkert været i god tro, men alligevel var det en meget kedelig situation, han var kommet i.

Ministeriets afslag sluttede med følgende sætning:

»Justitsministeriet føler sig i øvrigt ikke foranlediget til at blande sig i Forholdet mellem Fæsterne og Administrationskommissionen, naar denne holder sig de i Salgsresolutionen af 16. December fastsatte Vilkaar efterrettelig«.

sign. Bülow, Justitsminister

Det var altså blevet et klart nederlag for udvalget, som derfor fandt det nødvendigt at forsvare sig med en redegørelse. Denne blev offentliggjort få dage senere. - Det blev en meget lang skrivelse, og den vil derfor ikke her blive gengivet i sin helhed, men følgende uddrag afslører tydeligt udvalgets bitterhed over afgørelsen.

»Justitsminister Bülow overlader nu roligt Fæsterne paa Taasinge til den Skæbne, der er beredt dem af en Administrationskommission, hvis demokratiske Medlemmer - skønt Flertal - ikke paa et eneste Punkt har haft Øje og Øre for Fæsternes berettigede Krav«.

De demokratiske medlemmer, som man bebrejder, var naturligvis Smith og Rosager.

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Senere i skrivelsen bliver kommissionen beskyldt for at ville tvinge fæsterne til at købe nu med trussel om muligheden for endnu værre vilkår. Det var unægtelig en temmelig hård beskyldning.

Udvalget opfordrede til slut i skrivelsen fæsterne til at vente med at købe. Fristen udløb som tidligere nævnt først med udgangen af oktober. Derved bevarede de dog muligheden for at udnytte de chancer, som fremtiden måske ville bringe. Redegørelsen er dateret 1911-20/6.

Det ser imidlertid ud til, at mange fæstere havde mistet troen på, at udvalget ville kunne opnå gunstigere betingelser. I løbet af den følgende tid blev i hvert fald et betydeligt antal fæstesteder købt. Amtstidende kunne den 28/7 oplyse, at der indtil da var købt omkring 100 ejendomme.

I de følgende måneder udviklede der sig en voldsom avispolemik mellem den foran nævnte sagfører Briksø og redaktøren af Venstre-avisen, Svendborg Avis, A. C. Bondegaard. Avisen kom derved i modsætning til fæsterne, hvoraf flertallet var partifæller og abonnenter.

Når redaktøren alligevel tog parti mod de utilfredse fæstere, var det sandsynligvis efter krav fra lederne af Venstre. Det er meget forståeligt, at de ville støtte Rosager, som var folketingsmand for deres parti.

Man kom derved i den ejendommelige situation, at det blev Højre-avisen, Svendborg Amtstidende, der blev talerør for de utilfredse fæstere, selv om de fleste af disse sikkert støttede partiet Venstre.

Amtstidende optog med glæde fæsternes indlæg, og det skinner tydeligt igennem, at man på redaktionen godtede sig over deres strid med redaktøren af Svendborg Avis. De to aviser var hårde konkurrenter.

Det blev da også Amtstidende, som 18/10 offentliggjorde et nyt indlæg fra Jakob Foged. Han forsvarede heri udvalgets hidtidige arbejde og gav udtryk for sin skuffelse over, at det havde fået så ringe opbakning fra befolkningen.

På dette tidspunkt var der opstået en splittelse mellem udvalgets medlemmer. Det fremgår klart af hans indlæg i avisen den følgende dag. Han indrømmer heri, at to af udvalgets medlemmer havde købt. Det ene af medlemmerne havde endda købt for nylig og var trådt ud af udvalget. Jakob Foged beskyldte ham for at have været ukollegial.

I dette lange indlæg, der er præget af stor bitterhed, nævnte han tre hovedpunkter i udvalgets henvendelse til kommissionen:

1) Forlængelse af købsfristen med 1 år.
2) Eftergivelse af de to procent, der straks skulle betales af hele købesummen til dækning af omkostningerne.
3) Spørgsmålet om de jordløse huse skulle tages op.

Endvidere skrev han:

»Man havde faaet høfligt Afslag paa det hele. De to Venstremænd i Kommissionen havde skuffet. Et Forsøg paa at faa en Samtale med Rosager blev afslaaet. Han havde intet at tale med os om. Det er Lønnen, man faar for at hjælpe saadanne Mænd ind i Rigsdagen«.

Efter endnu nogle angreb på kommissionen tilføjede han:

»Vi mener at have nogen Ejendomsret til de Gaarde og Huse, der er rejst paa Taasinge, og ligesaa med Jordens Forbedring. Det er dog ved Fædrenes og vor egen Flid, at alle de Værdier er skabt, som nu skal købes og betales saa dyrt. Godsejerne har ikke rørt en Finger derfor«.

Dette sidste må dog nok betegnes som en noget uretfærdig beskyldning. Det er i hvert fald helt sikkert, at øens befolkning har al mulig grund til at takke den daværende ejer for de mange reformer og øvrige initiativer, som førte til de meget

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

betydelige fremskridt, der skete i slutningen af 1700-tallet og i begyndelsen af 1800-tallet. Selv om der var gået 100 år siden da, burde det ikke helt være glemt.

Jakob Foged sluttede sit indlæg med følgende linier:

»Den Kærlighed, vi har til vort Hjem, vor Fæstning, er vel noget af det, der kaldes Fædrelandskærlighed, og det er det, der hovedsagelig nu driver saa mange til at købe deres Fæstesteder, tænker jeg«.

Den fastsatte frist for køb på de tidligere nævnte betingelser var da nær ved at udløbe. Jakob Foged havde åbenbart nu opgivet håbet om at opnå bedre betingelser, og heller ikke han turde løbe risikoen ved at undlade at købe. Nogle få dage før fristens udløb skrev han under på købekontrakten.

Fristen udløb, og dermed var første halvleg af kampen afsluttet. Man kan så spørge, om de forlangte priser faktisk var urimeligt høje, således som de utilfredse fæstere og deres meningsfæller påstod. Noget tyder på, at det ikke var tilfældet.

For det første fordi så mange fæstere så hurtigt valgte at købe. Ganske vist hævdede de utilfredse fæstere, at det var sket under trussel, men det er dog næppe hele forklaringen.

For det andet er det en kendsgerning, at nogle af de fæstere, som havde købt deres gård, solgte den efter forholdsvis kort tids forløb, og de opnåede da at få en pris, der lå en del over, hvad de selv havde betalt.

Af salgets videre forløb synes det for øvrigt at fremgå, at de utilfredse fæstere kun var et mindretal.

Salget fortsætter

Endnu før købsfristen for det udbudte fæstegods i Bjerreby og Landet sogne var udløbet, blev også en del af fæstegodset i Bregninge sogn udbudt til salg. Det skete 1911-1/10, og tilbuddet var gældende indtil 1912-1/11. I lighed med det tidligere udbud var der altså en betænkningsfrist på 13 måneder.

Kort tid før denne frists udløb døde baronen 1912-13/10. Hans søn, Carl Frederik Sophus Vilhelm Juel-Brockdorff, (1905 - 1989), var da kun syv år gammel, og hans mor, Ada Julie Alexandra, født Reedtz-Thott, (1877 - 1974), blev formynder for ham. - Hun blev året efter gift med læge, dr.med. Gustav Wiggers Kiær i Svendborg.

Da anden runde af salget begyndte, var gemytterne endnu langt fra faldet til ro på øen. 1912-25/2 blev der atter afholdt fæstermøde i Landet forsamlingshus. Både Bondegaard og Rosager var blevet indbudt, men de havde begge sendt afbud, hvad der vakte stor harme i forsamlingen.

Sagfører Briksø indledte med at beklage sig over, at indlæg til Svendborg Avis blev nægtet optagelse. Derefter angreb han den tidligere omtalte bestemmelse om betaling af to procent af købesummen til dækning af omkostningerne ved handelen.

Jakob Foged henviste til sine indlæg i Amtstidende samt gav udtryk for sin harme over, at Stamhusets funktionærer gik på jagt på selvejernes marker til trods for, at jagtretten ifølge salgsbetingelserne var overgået til køberen.

Urmager Jørgensen fra Bjerreby angreb redaktør Bondegaard, som han kaldte en overløber. Han meddelte, at han havde opsagt sit abonnement på Svendborg Avis.

En mødedeltager citerede det den gang velkendte smædevers:

Naar Bondegaard bli'r gammel,
og lange Ewald dør,
saa faar vi Fred i Svendborg,
men heller ikke før.

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Han tilføjede, at en skamstøtte med denne indskrift burde opstilles foran avisens bygning.

Mødet sluttede med en resolution til regering og rigsdag med anmodning om, at omkostningerne måtte blive nedsat.

Salget af en stor del af fæstegodset i Bregninge sogn synes at være forløbet uden yderligere protester. Derimod gik det noget anderledes med salget af husene i Troense. Det ser ud til, at sagfører Briksø her havde særlige interesser at varetage. I hvert fald gik han i felten med en hel række meget skarpe indlæg i Amtstidende. De begyndte 1912-5/11, og de blev fortsat i de følgende uger.

I Troense havde kommissionens medlemmer personligt besigtiget og vurderet hvert enkelt hus, og Briksø påstod, at husene var blevet vurderet alt for højt. Han begrundede sin påstand med følgende oplysning:

»Da der senere blev afholdt offentlig auktion over et af husene, fik godsforvalter Bjørn-Jensen tilladelse til at byde med, men trods dette nåede prisen ikke op på vurderingen«.

Endvidere beskyldte han godsforvalteren for at have misbrugt sin stilling.

Den saglige debat synes efterhånden at have udartet sig til en kamp om personlige interesser.

Den flere gange tidligere omtalte bestemmelse om betaling af to procent af købesummen til dækning af omkostningerne ved handelen var fortsat en anstødssten for fæsterne.

Ved et fæstermøde 1912-24/9 i Landet forsamlingshus vedtog man at anmode kommissionen om tilbagebetaling af beløbet til de fæstere, som havde købt på de hidtil gældende betingelser. I kommissionens svar af 3/11 blev anmodningen imidlertid afslået.

De utilfredse fæstere opgav dog ikke, men besluttede at indbringe sagen for justitsministeriet.

Det tog nogen tid at udarbejde henvendelsen, som derfor først blev afsendt 1913-8/8. Man anmodede samtidig om, at de fæstesteder, der endnu var tilbage, snarest måtte blive udbudt til salg.

Svaret kom meget hurtigt, og denne gang blev sagen afgjort til fæsternes fordel.

En medvirkende årsag til dette gunstige resultat kan muligvis have været, at det andet ministerium C. Th. Zahle var tiltrådt et par måneder før, og i dette havde han selv overtaget posten som justitsminister.

Allerede den 18/8 kunne Amtstidende oplyse, at ministeriet havde sendt en skrivelse til kommissionen. I skrivelsen fastslog ministeriet, at kommissionen havde været ubeføjet til at kræve de omstridte to procent af købesummen til dækning af omkostningerne ved salget.

Endvidere fik kommissionen påbud om snarest at udbyde det resterende fæstegods og til rimelige priser.

Denne afgørelse betød en overraskende vending i sagen, og den var en klar sejr for fæsternes synspunkter. Dermed fik Jakob Foged oprejsning for sit nederlag et par år tidligere. Afgørelsen gav ham nu medhold i de vigtigste af de krav, som han havde kæmpet så hårdt for.

Kommissionen fulgte hurtigt henstillingen. Efter forhandlinger med repræsentanter for fæsterne lod den udarbejde en salgsplan for husene i Troense. Den omfattede i første omgang omkring 100 huse, og der blev givet ét års betænkningsfrist.

1914-27/3 blev der afholdt et fæstermøde på Troense Badehotel. Rebslager L. P. Nielsen redegjorde for forhandlingerne med kommissionen. Han oplyste, at fæsterne havde opnået væsentlige indrømmelser. Den først ansatte salgspris var 300.000 kroner, men den havde man fået

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

nedsat til ca. 240.000 kroner. Endvidere var rentemoderationen blevet forhøjet fra to til fire procent, og der var opnået et vederlag for servitutter på ca. 9.600 kroner.

Yderligere var salgsomkostningerne på to procent af købesummen bortfaldet. I stedet skulle køberne fremover kun betale de faktiske omkostninger, og de var mindre end to procent.

Alt i alt mente han, at der var opnået et godt resultat. Alligevel anbefalede han fæsterne, at de ikke straks købte, men afventede om den bebudede fæsteafløsningslov ville blive vedtaget, inden købsfristen udløb. Den kunne måske give endnu bedre betingelser.

Forsamlingen besluttede at rette en tak til kommissionen for dens velvillige indstilling under forhandlingerne. - Det var unægtelig blidere toner, end man hidtil havde hørt.

Salget begyndte 1914-1/4, og allerede dagen efter kunne Amtstidende oplyse om de første køb.

Det meget gunstige udfald af forhandlingerne om Troense vakte stor opsigt blandt øens beboere. Det gamle fæsterudvalg af 1907 med Jakob Foged som hovedmand holdt møde 1914-3/4, og fem dage senere holdt det nyere fæsterudvalg af 1913 med blandt andet gårdfæster Hans A. Lolk fra Strammelse ligeledes møde. Begge udvalg anmodede kommissionen om forhandlinger. Man fandt det rimeligt, at også øens øvrige fæstere fik de samme indrømmelser, som var blevet givet i Troense, hvor salget fortsatte meget hurtigt. Allerede omkring 1/6 var omkring 20 procent af de huse, der var blevet udbudt til salg, blevet købt til selveje. Et par måneder senere udbrød første verdenskrig, og man fik meget andet at tænke på, men alligevel fortsattes købene også i de følgende år.

I 1919 døde godsejer Wenzel Neergaard, der var formand for administrationskommissionen, og fru Ada Kiær indtrådte i hans sted. Ved senere forhandlinger med hende opnåede de tidligere fæstere yderligere visse lempelser i de betingelser, som de havde måttet gå ind på ved købet.

Gårdfæster, senere gårdejer Hans Andersen Lolk, (1861-1947), Strammelse. (Foto i privat eje).

Som tidligere nævnt blev loven om fæsteafløsning først vedtaget efter krigens afslutning. Det skete 1919-30/6, hvorefter den skulle føres ud i livet. Der blev i hvert amt nedsat en kommission med tre medlemmer. Det ene medlem blev udpeget af landbrugsministeriet, medens de to andre blev valgt af amtsrådet.

For Svendborg amt valgte ministeriet gårdmand Herluf Lolk fra Eskær som formand. Sammen med de øvrige amtsformænd deltog han i februar 1920 i et møde i landbrugsministeriet. På dette møde blev den nye lovs bestemmelser gennemdrøftet.

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Gårdejer Herluf Mortensen Lolk, (1879-1974), Eskær. (Foto i privat eje).

Han har mange år senere fortalt, at kommissionen begyndte sit arbejde i april 1920. På dette tidspunkt var langt de fleste fæstesteder på Tåsinge allerede blevet købt, så kommissionen fik et let arbejde med at besigtige og vurdere de resterende fæstesteder på øen.

Herluf Lolk har endvidere oplyst, at Stamhuset solgte fæstegods for i alt omkring to millioner kroner.

I fortsættelse af ovenstående kan det tilføjes, at der 1919-4/10 blev vedtaget en lov om Lens og Stamhuses overgang til fri ejendom mod en afgift fra ejerne på tyve procent af værdien og afståelse af en tredjedel af jorden mod betaling.

I henhold til denne lov overgik Stamhuset Thorseng i 1923 til fri ejendom, og fra april 1924 begyndte udstykningen af den afståede jord til husmandsbrug.

Når enden er god, er alting godt

Overgangen til selveje havde taget ikke så få år, og den havde givet anledning til utilfredshed blandt en del af øens fæstere. Det endelige resultat gav dem imidlertid væsentlige indrømmelser, og der er ingen tvivl om, at befolkningens selvtillid var blevet betydeligt styrket. Det gav den lyst og mod til at tage fat, således at den klarede sig forholdsvis godt igennem de meget vanskelige kriseår, der blev en følge af verdensøkonomiens sammenbrud i slutningen af 1929.

Svend Hansen Højte, f. 1918 i Vårø, Bjerreby sogn. Civilingeniør. Hobby: Tåsinges lokalhistorie. Artikler i Tåsinge Årbog 1989, 1990 og 1991. Adresse: Holmevej 141, 8270 Højbjerg.

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Luftkamp omkring Tåsinge IV

Nedskudte allierede fly ved Tåsinge 1940 - 1945

Af Gunnar Kjær Mortensen

Besætningen på Halifax HX 294. Personerne er fra venstre (i parantes anført landingssted) - 1: pilot Alan Owen McCormack, Australien (Langeland) - 2: mekaniker R. Collings, England (Siø) - 3: navigatør Jack Wilfred Tylor, Australien (druknet, farvandet syd for Fyn) - 4: bombeskytte Geoffrey Walker, Australien (Tåsinge) - 5: telegrafist Jack Clark, Australien (Tåsinge) - 6: topskytte Sydney L. Smith, Australien (Siø) - 7: agterskytte Ross A. Whitfield, Australien (Langeland). (Dette foto, som er taget dec. 1943/jan. 1944, er venligst udlånt af Betty Beck, Perth, Australien).

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

I indledningen til sidste års artikel blev det mere end antydet, at det var den sidste artikel i serien. – Men når der så dukker nye spændende begivenheder op, – så er det jo fristende!

I vinteren 1943/44 gennemførtes omfattende bombeangreb på mål i Tyskland. Således også den 28. januar 1944, hvor vejret var gunstigt for et stort angreb på hovedstaden i »Det tredje Rige«, Berlin.

Man havde denne gang valgt en rute over det sydlige Danmark, og styrken bestod af 241 Halifax bombemaskiner, 432 Lancaster bombemaskiner samt 10 Mosquito bombemaskiner, i alt 683 maskiner. For at forvirre fjenden gennemførtes tidligere på aftenen en minelægningsoperation i Kieler bugt. For at lokke så mange tyske jagere på vingerne som muligt iværksatte man et helt festfyrværkeri med lysbomber for at give indtryk af, at det var en virkelig stor operation. Formålet var at bortlede opmærksomheden fra angrebet på Berlin. I minelægningsoperationen deltog 63 Stirling og 4 Halifax bombefly. Samme nat gennemførtes jagerangreb på tyske jagerbaser i Holland og ved Hannover. På hovedruten til Berlin var der spredt skydække, men i øvrigt god sigt.

Langs kysten ud mod Nordsøen havde tyskerne en kæde af radarstationer, som på det tidligst mulige tidspunkt skulle observere fjendtlige indflyvninger, og i dette tilfælde blev formationen første gang (kl. 1.10) observeret nordvest for Texel, og allerede vest for Rømø og Sild iværksattes de første natjagerangreb. Herfra og indtil Berlin (hvortil hovedstyrken ankom kl. 3.10) formodes 12 maskiner at være gået tabt, og af disse styrtede formentlig syv ned i dansk område.

I denne styrke indgik Halifax HX 294 med kendingsbogstaverne HD-A fra 466. Squadron, fra basen Leconfield i Yorkshire. Besætningen bestod af følgende:

Pilot, squadron leader *Alan Owen McCormack*, Australien.
Navigatør, pilot officer *Jack Wilfred Tylor*, Australien.
Bombeskytte, flyversergent *Geoffrey Walker*, Australien.
Telegrafist, flyversergent *Jack Clark*, Australien.
Mekaniker, sergent *R. Collings*, England.
Agterskytte, flyversergent *Ross A. Whitfield*, Australien.
Topskytte, flyversergent *Sydney L. Smith*, Australien.

Maskinen fulgte bomberstrømmen mod Berlin og undgik det jagerangreb, som blev sat ind nord for Berlin. Stifinderflyene fik sat en god afmærkning af målområdet med lysbomber, og de fly, som derefter ankom, fik kastet deres bombelast, bøjede af øst om byen og fløj nordpå. I området øst for Berlin gik adskillige fly tabt, medens hovedstyrken begyndte den farefulde hjemtur.

I Berlinområdet fik Halifax HX 294 kastet den medbragte bombelast, men til alt held undgik maskinen at blive ramt af flak eller tyske jagerfly. Efter at have kastet bombelasten fløj de i en bue øst om Berlin og påbegyndte hjemturen, der stort set fulgte samme rute som udturen – over det sydlige Danmark.

Da de nærmede sig vestkysten af Sønderjylland, blev piloten, McCormack, klar over, at de ikke havde tilstrækkelig brændstofbeholdning til at nå tilbage til England. Han besluttede derfor at vende om og om muligt at nå det neutrale Sverige. Da de nåede frem til området mellem Fåborg og Svendborg, blev det imidlertid klart, at brændstofbeholdningen nu sang på allersidste vers, og det blev derfor besluttet at lade besætningen springe ud med faldskærm.

Den aften var det klart i vejret med vind

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

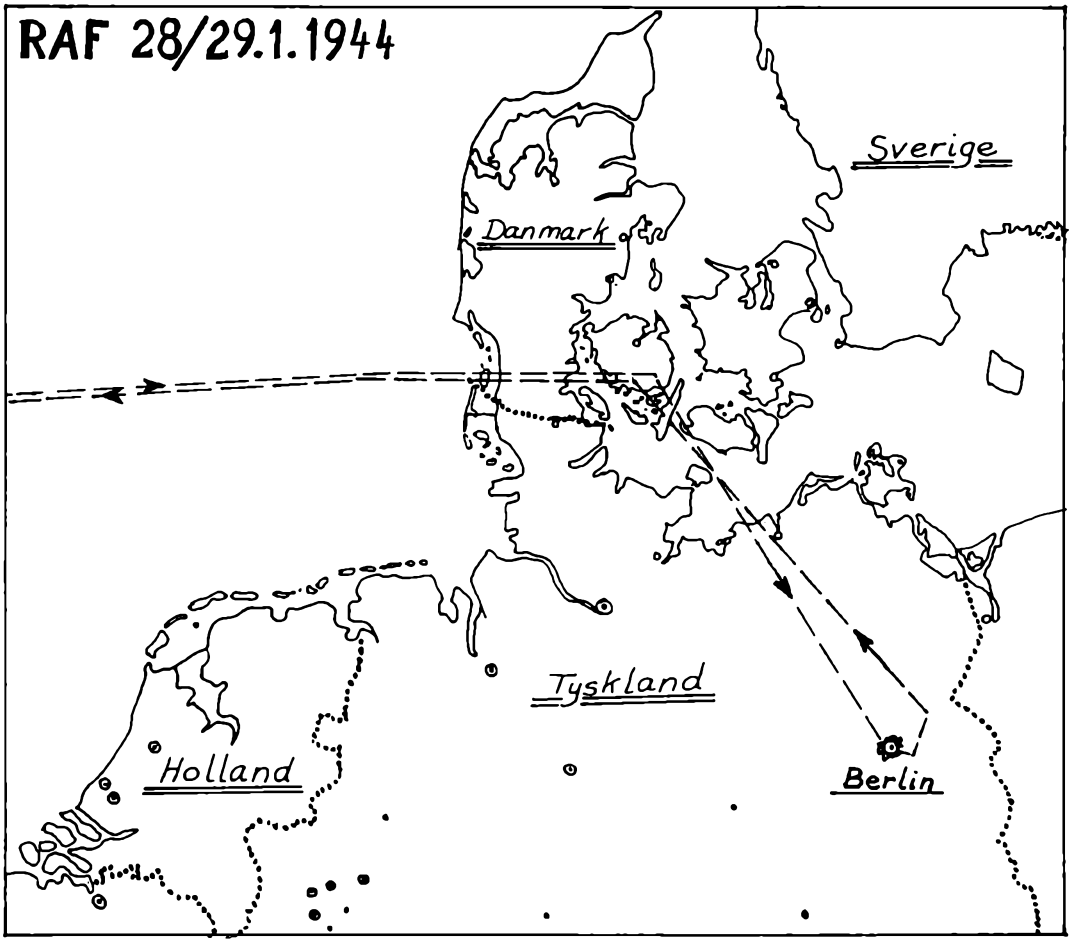

Flyveruten ved angrebet på Berlin 28./29. januar 1944. Mindst syv fly formodes at være gået tabt i dansk område. (Kilde: Air 14/3376 S49).

fra vest, men hen på morgenen blev det mere overskyet, og vinden drejede lidt sydligere og aftog.

Den første, der blev beordret til at springe ud, var navigatør Jack W. Tylor, som desværre landede i vandet syd for Fyn, og da det var i januar, havde han ingen chancer for at overleve.

De to næste, bombeskytte Geoff Walker og telegrafist Jack Clark, var begge så heldige at lande på den vestlige del af Tåsinge. Walker landede ude ved vestkysten i nærheden af Vejlegården, hvorimod det ikke vides, hvor Jack Clark landede. Det har dog været nordligere end Vornæs Vejle (formentlig omkring Vornæs Skov), idet han senere begav sig ad Vornæsvej mod Bregninge, - men herom senere.

De to følgende, mekaniker R. Collings og topskytte Sydney L. Smith, var så heldige at lande på lavt vand ved Siø, hvor de kom i land.

Den næstsidste af besætningen, agterskytte Ross A. Whitfield, landede på en mark i den nordlige udkant af Rudkøbing.

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Som den sidste forlod piloten, A. O. McCormack, maskinen, som fortsatte – formentlig i østlig retning. Han observerede ingen nedslag af maskinen.

McCormack landede på lavt vand nord for Rudkøbing, men det lykkedes ham at blive befriet for faldskærmen og ase sig i land gennem det iskolde vand.

Som nævnt landede den første, navigatør Jack W. Tylor, i farvandet syd for Fyn, og hans lig drev i land ved Nakkebølle 16. april 1944, og to dage senere blev han begravet på Fåborg Ny Assistens kirkegård ved siden af en hel syvmands besætning fra en Lancaster, som styrtede ned i Fåborgs nordlige udkant 15.2.1944. På 20-årsdagen den 15.2.1964 blev der afholdt en stor mindehøjtidelighed med deltagelse af bystyret, flyvevåbenet, repræsentanter fra den britiske ambassade, den australske konsul, hjemmeværnet m.fl.

Det er til alt held lykkedes at opspore søsteren til navigatør Jack Tylor, Betty Beck, som i dag bor i Perth i Vestaustralien. Jack Wilfred Tylor var født i 1920 og var søn af Horace W. Tylor og hustru Ethel Rose Tylor, Katanning, Vestaustralien. Han havde desuden to søstre, Betty og Pauline, som begge er nulevende.

Jack meldte sig som frivillig til flyvevåbenet, så snart han havde minimumsalderen, i september 1940. Efter en kort grunduddannelse blev han stationeret i Kota Bharu på Malakkahalvøen nord for Singapore og befandt sig her ved japanernes angreb på Pearl Harbour. Da japanerne rykkede frem gennem Sydøstasien, lykkedes det Jack at gå under jorden og undgå japansk fangenskab, og det lykkedes ham at slippe sydpå via de indonesiske øer, og i over et halvt år anede forældrene ikke, om han var i live, eller hvor han befandt sig. Efter en kort tid hjemme påbegyndte han et uddannelsesforløb for at kunne indgå som besætningsmedlem i bombefly, og i april 1943 blev han overflyttet til England, og han blev i juli 1943 forfremmet til flyversergent og 20.10.1943 til pilot officer med funktion som navigatør.

25.9.1943 blev han overflyttet til operativ tjeneste i 466. Squadron. Desværre er Betty Beck ikke i besiddelse af broderens logbog, så det vides ikke, hvilke øvrige missioner han har deltaget i. Efter at være meldt savnet og siden erklæret død er han dekoreret med følgende æresbevisninger: 1939-45 Star, Aircrew Europe Star, Pacific Star, Defence Medal, War Medal 1939-45, Australia Service Medal.

Fra han blev fundet ilanddreven og indtil begravelsen, lykkedes det unavngivne medlemmer af modstandsbevægelsen i Fåborg at sikre sig hans armbåndsur, og det blev sendt til hans forældre efter krigen. Jacks fader, Horace Tylor, kunne i 1964 berette, at han stadig havde uret, og at det gik perfekt!

Observatør Geoff Walker ved vi meget lidt om. Han landede på den vestlige del af Tåsinge, formentlig i området omkring Vejlegården, men han kom ret hurtigt i tyskernes forvaring og blev sammen med fire andre besætningsmedlemmer sendt til krigsfangelejren Stalag Luft VI ved Heydekrug i Østprøjsen.

Hvor det tredje besætningsmedlem, telegrafist Jack Clarke, landede, står lidt i det uvisse. Derimod ved vi, at han halvandet døgn senere dukkede op hos frugtavler Holger Larsen i Eskær (unægteligt noget på afstand af flyveruten, når man ser på de øvriges landingssteder!).

Fra Australien har jeg modtaget kopi af et maskinskrevet brev på engelsk, som i oversættelse lyder omtrent således:

»Til flyversergent T. J. Clarks familie, Yorkshire, England.

Hermed bekræftes, at Mr. Clark og hans kammerater sprang ud fra deres maskine på

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

tilbagevejen fra Tyskland den 29. januar kl. 5.30 om morgenen og landede på øen Taasinge.

Mr. Clark nåede vores hus søndag aften (30.1.) og var noget forkommen men på ingen måde tilskadekommen. Han fik noget at spise og ønskede at sende en meddelelse hjem, men blev anholdt, før han nåede at blive færdig med dette. Han er nu tysk krigsfange, men ellers rask. Håber, at dette vil nå hans familie.

31. januar 1944.
Holger Larsen«

Hvis man spekulerer lidt nærmere over disse oplysninger, og sammenholder dem med 1989-årbogen, s. 27, hvor det berettes, at en allieret flyver, som var landet i Vornæsområdet, ved højlys dag havde begivet sig til fods mod Bregninge. Han skulle undervejs have truffet Stougård-smeden (som havde været i Staterne i sine unge dage og derfor kunne engelsk). Flyveren blev stærkt tilrådet at bevæge sig om natten og holde sig skjult om dagen, men dette råd fulgte flyveren ikke og fortsatte derfor til fods og skulle senere være blevet pågrebet af tyskerne. Der er nu al mulig grund til at antage, at der er tale om samme person, telegrafist Jack Clark.

At brevet fra Holger Larsen er adresseret til Yorkshire i England, når Clark var fra Australien, må hænge sammen med, at deres base, Leconfield, lå i Yorkshire. Det er derimod mere gådefuldt, ad hvilke kanaler et brev fra Tåsinge når til England i 1944, for det anføres, at brevet var forsynet med fem danske frimærker!

For eventuelt at få flere enkeltheder kontaktede jeg Holger Larsens søn, Preben Mohr, og denne kunne bekræfte, at faderen kunne engelsk og under krigen var i besiddelse af en skrivemaskine, og jeg fremsendte kopi af brevet. Efter samtale med sin moder måtte han desværre meddele, at han ikke var i stand til at bidrage med nye oplysninger, og er ikke bekendt med, at der skulle have været kontakt med Clark efter krigen.

De to følgende besætningsmedlemmer, mekaniker R. Collings og topskytte Sydney L. Smith landede ved Siø.

I 1990-årbogen, side 41-42, er beskrevet, hvorledes disse to mirakuløst landede på så lavt vand, at de kunne vade i land, og de kom ind til Siøgaard, hvor man fik de gennemblødte og forkomne flyvere bragt til sengs.

Ifølge Statens Civile Luftværns journal ankom den første flyver til Siøgaard kl. ca. 6.30, og han oplyste, at han og seks andre var sprunget ud med faldskærm. Der blev udsendt to både for at lede efter de øvrige, men denne eftersøgning gav intet resultat. Ved 11.30-tiden dukkede imidlertid den anden flyver op på Siøgaard, og da han ligeledes var gennemblødt og forkommen, blev også han bragt til sengs. Da de var kommet til hægterne, fik de tilbudt et solidt måltid mad, men i det samme dukkede tyskerne op og ville have dem med. Herover blev ejeren af Siøgaard, Peter Hansen Petersen, så fortørnet, at han slog i bordet og til tyskerne sagde noget i retning af: »Jeg ved godt, at nede i Tyskland er det Hitler, der bestemmer, men her på Siø er det altså mig!« - og tyskerne måtte modstræbende lade flyverne sidde, til de havde spist færdig. I øvrigt blev både flyverne og tyskerne bænket på samme bænk, men man kunne godt se på flyverne, at de var trykkede af situationen. Denne episode blev overværet af datteren på Siøgaard, Ellen Petersen.

Tyskerne og de to fanger gik derpå ned til den rekvirerede motorbåd, »Maagen«, og de sejlede derpå til Rudkøbing. Ved halvfiretiden samme dag blev flyverne ført til Svendborg under tysk bevogtning.

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

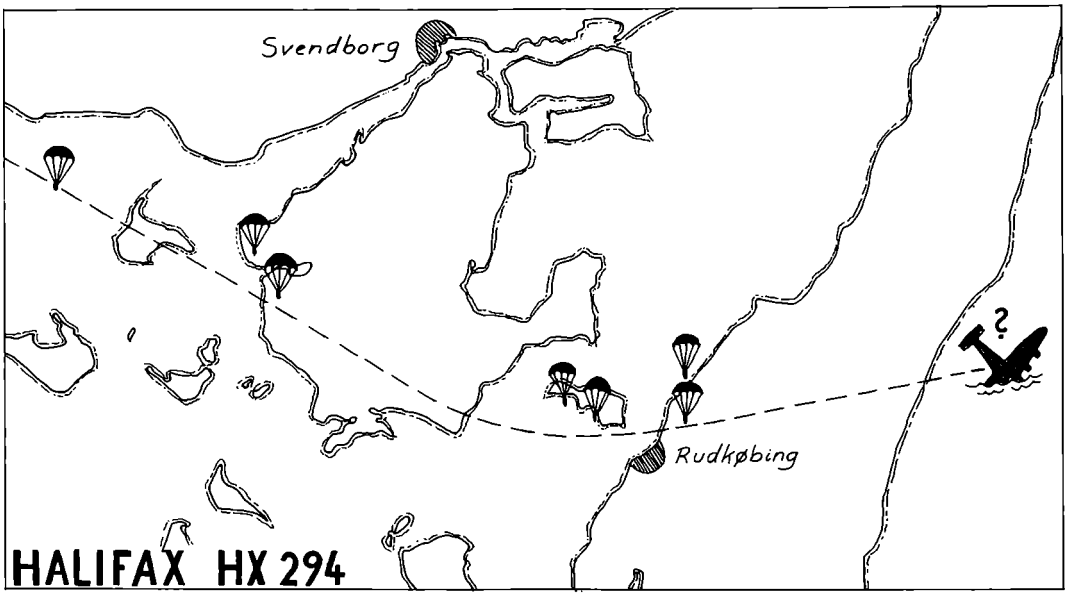

Angivelse af de omtrentlige landingssteder for de syv besætningsmedlemmer fra Halifax HX 294, da de sprang ud med faldskærm.

Agterskytte Ross A. Whitfield sprang som den næstsidste ud af maskinen og landede på en mark i den nordlige udkant af Rudkøbing, hvor i dag Ringvejen munder ud i Brovejen. Da han var landet, forsøgte han at orientere sig i mørket, og efter nogen tid fik han øje på et svagt lysskær fra et hus. Han havde imidlertid lidt vanskeligt ved at orientere sig i mørket og havnede derfor i hønsegården, som hørte til huset. I huset boede overpostbud Rudolf Navne. Han var netop stået op og skulle til at gå på arbejde. Han blev lidt forundret over larmen fra hønsegården, men et øjeblik efter blev han klar over årsagen: - en mørk skikkelse i flyveruniform. Rudolf Navne kunne ikke tale engelsk, men fik så den ide at få fat i naboens to store drenge, Knud og Erik Rasmussen. Det lykkedes at få fat i dem, men alt postyret havde bevirket, at en del mennesker efterhånden vidste besked med, hvad der gik for sig. Ingen havde umiddelbart et godt bud på, hvorledes man skulle få en mand i flyveruniform, og som ikke talte ét ord dansk, væk fra øen, for slet ikke at tale om, hvordan man skulle få ham til Sverige! Ross Whitfield kunne godt fornemme, at han var blevet lidt af en varm kartoffel for værtsfolkene. I løbet af kort tid vidste en masse mennesker besked om hans eksistens, og samtidig forlød det, at der var landet flyvere på Siø, så det kunne nu forventes, at tyskerne var blevet særlig agtpågivende. Whitfield indså derfor, at der ikke var andet at stille op end at melde sig til det danske politi, og ved halvfiretiden om eftermiddagen blev han og de to fra Siø ført til Svendborg af den tyske værnemagt og blev dér forenet med de to besætningsmedlemmer, som landede på Tåsinge.

Under arbejdet med denne artikel er det lykkedes at få forbindelse med Ross A. Whitfield, som i dag lever sin pensionisttilværelse i Sydaustralien. Erik Rasmussen kunne oplyse, at han af Whitfield havde fået et kort over Frankrig, trykt på tyndt silke, - formentlig for at kunne orientere

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

sig ved en eventuel flugt gennem besat område. Endvidere havde Whitfield udleveret sin hjemadresse i Australien, og da han var sluppet uskadt hjem efter ophold i tysk krigsfangenskab, havde de korresponderet sammen i nogle få år, men så var det efterhånden ebbet ud. Mit eneste udgangspunkt var derfor hans navn og sidst kendte adresse fra 1951, men ved forespørgsel gennem telefonvæsenets udlandsoplysning lykkedes det at finde en person af det navn i samme by, men med en anden adresse. Så var det jo bare at vove forsøget, og jeg spurgte damen, som tog telefonen, om hendes mand eventuelt havde været i Danmark i 1944? Det havde han! Hun kendte desuden en Mr. Rasmussen i Rudkøbing. Jeg kunne dog ikke komme til at tale med hendes mand, for han var med årene blevet helt døv. Efter at have fået den nye adresse lovede jeg at skrive. I svarbrevet oplyste Ross Whitfield, at han havde meldt sig til tjeneste i efteråret 1942, og i oktober ankom han med skib til England (»Ruahine« fra New Zealand Shipping Co.), og de medbragte samtidig en last lammekød fra New Zealand til England.

Han blev uddannet til at gøre tjeneste på bombefly, og efter endt uddannelse skulle han gøre aktiv tjeneste i RAF 35. Squadron, men han faldt ikke rigtig til, da han var den eneste australier. Efter cirka ni måneder i denne enhed søgte han derfor om at blive forflyttet til en australsk enhed og kom derfor til 466. Squadron, som ligeledes fløj Halifax-maskiner.

Han havde kun været i denne enhed i godt en måned, inden de skulle på det skæbnesvangre togt til Berlin 28./29. januar 1944. Der var i begyndelsen intet usædvanligt på togtet, og de undgik såvel jagerangreb som beskydning fra flak helt til Berlin og første del af hjemturen. Da de havde passeret Jyllands vestkyst, meddelte piloten, McCormack, at der var problemer med brændstoftilførslen. En undersøgelse viste hurtigt årsagen: én eller anden fra basens jordpersonel havde med et stykke stålwire surret et rørstykke eller flange til vingetankens påfyldningsstutse, således at flyet under flyvningen mistede brændstof! Besætningen kunne tydeligt se miséren, men intet gøre ved det. Der var derfor kun den mulighed at vende om og slippe ind over landområde og lade besætningen springe ud med faldskærm.

Der var simpelthen tale om ren og skær sabotage! Da Whitfield efter endt krigsfangenskab nåede tilbage til England, fortalte han om hændelsen til en efterretningsofficer, men denne kunne oplyse, at de havde »taget sig grundigt af den pågældende person«. Hvis planen var lykkedes, var flyet på grund af brændstofmangel styrtet i Nordsøen og »meldt savnet« uden at have efterladt sig det mindste spor!

Som nævnt forlod piloten, McCormack, som den sidste maskinen, og han landede i vandet, formentlig ud for Peløkke. Som han selv har beskrevet det i et brev af 16.9.1945 til den druknede navigatør Tylors forældre, var vandet iskoldt, og det var fuldstændig buldermørkt, men han valgte heldigvis at svømme i den rigtige retning efter at have befriet sig for faldskærmen. Han skrev, at han svømmede et par timer, men i denne livstruende situation har tidsfornemmelsen svigtet, for det var kun muligt at overleve i højst et kvarter i vandet i en af disse krigsvintre. Hvordan han har fået tørret flyverdragten står stadig som en gåde, men under alle omstændigheder søgte han ly i et skur. Her blev han fundet af et par store drenge. Disse holdt ikke alene tand for tunge, men de bragte ham også med jævne mellemrum en madpakke. McCormack gemte sig i skuret hele dagen, og da det blev mørkt, gik han til fods på jernbanelinien til Spodsbjerg. Her skulle han efter sigende have forsøgt at få

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

en fisker til at sejle sig til Lolland (for at flygte videre til Sverige), men enten er der opstået sproglige misforståelser, eller også har vedkommende ikke kunnet eller turdet. Resultatet blev, at McCormack måtte vandre tilbage ad jernbanelinien til Rudkøbing og atter gemme sig i skuret. Han tilbragte endnu en nat i skuret, men da han ikke mere kunne udholde kulden, og da han ikke kunne se nogen udvej til at slippe fra øen, meldte han sig til det danske politi i Rudkøbing den følgende dag, søndag den 30.1. kl. 14.35. Allerede samme aften kl. 19.45 blev han udleveret til den tyske værnemagt. Han blev sendt til krigsfangelejren Stalag Luft III i Sagan og fik fangenummer 3373, men slap i øvrigt uskadt.

McCormack var i øvrigt den eneste professionelle officer, idet han var officer i det australske luftvåben både før, under og efter 2. verdenskrig, og det må formentlig tilskrives denne baggrund, at han dels blev udnævnt til Squadronleader og dels havde en utrolig viljestyrke til at forsøge at flygte til Sverige.

Med hensyn til selve Halifax-bombemaskinen forsvandt den ud af syne, efter at sidste mand var sprunget ud med faldskærm, og der foreligger ikke oplysninger om nedslagsstedet. Det står imidlertid fast, at flyet ikke er styrtet ned på landjorden. Ved nedslag i havområde vil flyet være blevet knust i større og mindre vragstykker, som kan være spredt over et stort område eller havnet på dybt vand.

På dette togt til Berlin gik 43 fly tabt, hvilket svarer til en tabsprocent på 6,3. Dette blev dog ikke anset for alarmerende, – det kunne have gået langt værre!

Gunnar Kjær Mortensen, kommuneingeniør, Slotsgade 26, 5953 Tranekær. Født 5/3 1947 i Vester Skerninge. Har som hobby arbejdet en del med slægtshistorie samt lokalhistorie vedrørende Vester Skerninge, Sydthy, Tåsinge og Langeland. Forfatter til bogen »Tåsinges Bomærker« (Tåsinge Museumslaug 1977) samt artikler i tidligere udgaver af Tåsinge Årbog.

Kilder

Air 14/3376 S49 stillet til rådighed af Carsten Petersen, Århus (kortfattet rapport over operationen, tab, vejrforhold m.v.).

Flyvehistorisk Tidsskrift 4/1985 og 3/1986.

Flyvevåbenets Bibliotek: div. oplysn. om Halifax-bombefly.

Foto og dokumenter stillet til rådighed af Betty Beck, Perth, Vestaustralien.

Oplysninger fra besætningsmedlem Ross A. Whitfield, Hendon, Sydaustralien.

Statens Civile Luftværn, kommandocentralen i Rudkøbing 29. – 30.1. 1944. Rudkøbing Byhistoriske Arkiv.

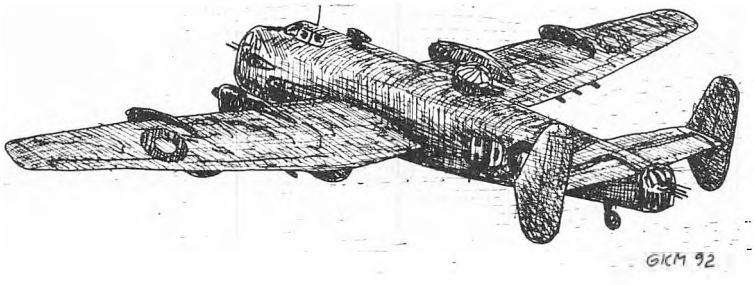

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Fotos fra arkivets gemmer

Rutebilen Svendborg-Vemmenæs ved Bjerreby Smedie.

Skovarbejdere, fra venstre: Emil Hansen, Tinghaven, med sine heste samt Hans Engstrøm og Rasmus Madsen, Nørreskov.

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

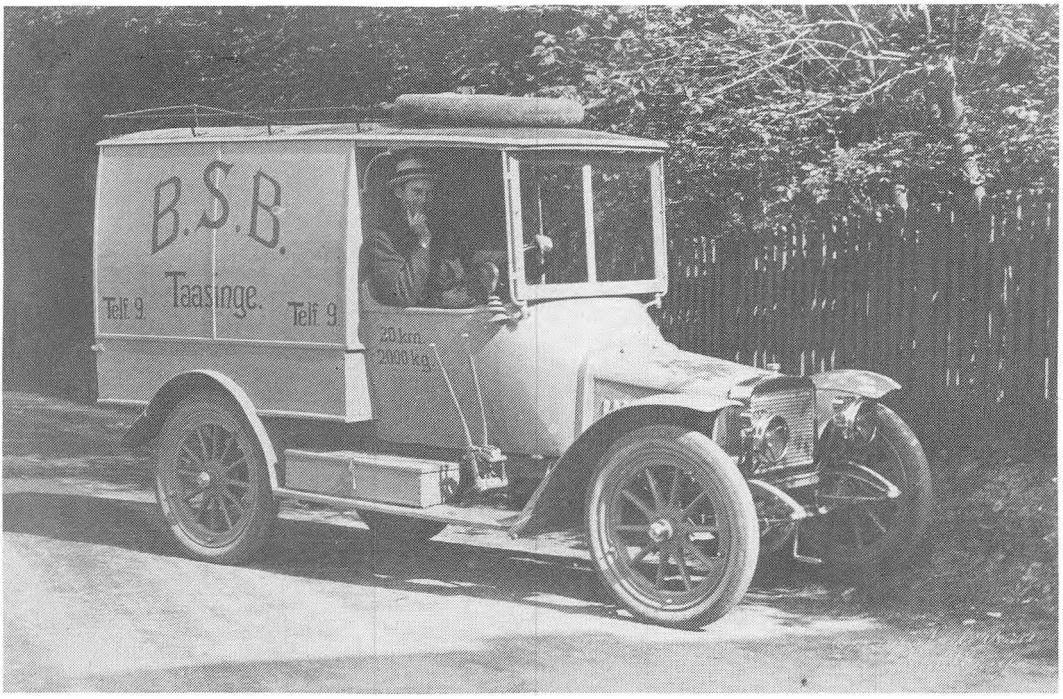

Varebilen fra Bjerreby Sogns Brugsforening.

Revy i Bjerreby år ?

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Bryllup i Lundby Mølle den 7. oktober 1911. Brudeparret Dagny og Jørgen Hansen Jørgensen, bagermester, Landet, med familie, gæster samt medhjælpere ved gildet i hans barndomshjem.

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Hjemmesygeplejerske Elna Svop, Strammelse, med sit køretøj ved gadekæret.

Mandskab og maskiner ved asfaltering af vej på Tåsinge 1930-1940.

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Nyt fra arkivet

1991 blev året med det hidtil største antal indleveringer til vort arkiv, 92 i alt. Det er meget glædeligt og samtidig et godt tegn på, at mange har forståelse for og ønske om at give deres gamle papirer, billeder m.m. til arkivet for at få det bevaret for eftertiden. Og strømmen er ingenlunde aftaget i 1992.

Det er meget forskelligartede arkivalier, som er kommet ind, og derimellem findes også mange gamle fotografier, gemt i album og cigaræsker. Og det er en sand opdagelsesrejse at gennemse og registrere alt dette! Selv om mange billeder er ukendte, så dukker der alligevel adskillige, for længst afdøde mennesker frem, fotograferet ved begivenheder og i situationer, som efterhånden kun få nulevende husker. Her i årbogen vises et udpluk!

Et besøg sidste efterår i Institut for Dansk Dialektforskning, København, resulterede i, at vi – ved venlig imødekommenhed fra instituttets side – har fået kopier af de gamle optagelser fra Tåsinge, som findes derinde. I alt seks kassettebånd har vi nu på hylden, og de indeholder stemmerne fra 11, nu afdøde »tøsinger«, kvinder og mænd, der interviewes om forskellige ord, som de udtales og bruges i dialekten her. De fortæller også om deres liv og gøremål i landbrug, fiskeri og håndværk. For kvindernes vedkommende navnlig om deres tilværelse som tjenestepiger og arbejdet med bagning, ølbrygning og slagtning, men der er også et mandligt indslag om brændevinsbrænding.

Her i årbogen fortæller Finn Køster mere om arbejdet med dialekterne.

I efteråret 1991 efterlyste Kartografisk Dokumentationscenter ved Odense Universitet oplysninger om, hvor på Fyn og øerne der eventuelt befandt sig eksemplarer af de gamle originale udskiftningskort opbevaret. Denne efterlysning har bragt som resultat, at flere gamle kort er kommet frem i lyset, blandt andet på Valdemars Slot. Disse kort har arkivet nu erhvervet sig fotografiske kopier af. De tre af dem er meget store, to fra Bjerreby sogn (dateret 1775 og 1797) og ét fra Landet sogn (1788). Ved nærmere studium af dette sidste viser det sig at rumme en hel del forskellige oplysninger, navne på lokaliteter, markskifter m.v. Alle gårdene findes indtegnede, som de lå i 1788 inden udskiftningen, og de er mærkede ved gårdanlæggene med nummer og fæsterens forbogstaver og i nogle tilfælde også med navn. En nummerrækkefølge kan følges over Strammelse-Lundby til Melby. Ud fra dette vil der, for langt de flestes vedkommende, kunne tegnes et billede af udflytningen af de enkelte gårde fra det gamle landsbysamfund. Det arbejdes der videre med, men der behøves efterprøvning på flere måder for at kunne give en tegning, der kommer så nær virkeligheden som muligt.

Forårets begivenhed blev premieren på TV-filmen om Søren Lolk – den var imødeset med spænding. Meget arbejde var gået forud for de mange implicerede, og for arkivet blev det et samarbejde, som vi har været meget glade for. En varm tak til Hans Wessing for dette, og til lykke med det færdige resultat!

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Nyt fra museet

I den forgangne årbogsperiode har nybyggeri lagt beslag på megen tid og mange kræfter. Den nye museumslænge står nu færdig i det ydre og sætter sit præg på museumsområdet. Selvom bygningen ikke svarer til Poul Fredholms ideer, udgør den efter vor mening en både smuk og harmonisk tilføjelse til de bestående bygninger. Der er med bygningen skabt en omtrent kvadratisk plæne omkranset af bygninger og træer til alle sider, men med et fantastisk flot udsyn mod nord hen over Sundet i dybet og langt ind over Fyn, der hæver sig med skove og marker, så langt øjet rækker. Denne udsigt var der naturligvis også før nybyggeriet, men nu er det, som om blikket fra det halvt lukkede gårdsrum med langt større kraft drages mod det fjerne. Mellem træerne sønden for plænen er der i sommer opført et teglhængt tag på pæle og med borde og bænke under – »Havehuset«. Siddende her har man både plænerum, nybygningens smukke langside og det fjerne udsyn for sig, når man efter eller under et museumsbesøg trænger til et hvil, madpakken eller en kop kaffe. Så langt så godt. Nu har vi rammerne. Men vi mangler at indrette den nye længe, så vi kan åbne til sommer med Bent Nielsens sydfynske musiksamling. Vi har fortsat god arbejdshjælp fra kommunen. Gulve, dør og trappe m.m. har vi materialer og penge til, men vi søger fortsat om midler for at kunne installere den nødvendige varmeforsyning, belysning og tyverisikring m.m.

Fra den 28. juni – 12. juli nød museet godt af arbejdskraften fra deltagerne i en international arbejdslejr, som Svendborg kommune bekostede, med 13 unge mennesker fra seks forskellige nationer i Øst- og Vesteuropa og USA plus to danske ledere. Det var en stor fornøjelse både for dem og for de bestyrelsesmedlemmer, der deltog. Nybygningen blev kalket og malet, »Havehuset« blev rejst, og der blev ryddet stier i Bakkerne. Midt under arbejdslejren og midt i den lange hedebølge afholdt vi vor 4.-julifest. Men netop da regnede det! – fra sent på eftermiddagen og til ud på natten. Alt blev vådt, men programmet blev gennemført med vor nye sognepræsts debut i Bregninge og folkedans på våde brædder. Og de trods alt ret mange fremmødte holdt tappert stand, inden de måtte fortrække. Men så kom solen igen, og alt blev hurtigt mindst så tørt som før.

I august kunne man, hvis man kunne komme frem for mennesker, besøge Tåsinge Museumslaugs traditionelle stand på Svendborgs Torvedag.

Museumslaugets udflugt den anden søndag i september gik med en busfuld til Århus, hvor vi besøgte Den gamle By, der sydede af gøgler- og markedsliv. Bagefter var vi i Århus Domkirke. Her viste den meget kyndige og levende kirketjener os rundt. Det blev en oplevelse af de uforglemmelige.

Den 22. september afholdt vi i samarbejde med Valdemars Slot Herregårdsmuseum et arrangement i Riddersalen på Valdemars Slot med Peter Henningsen, der talte om Kammerherre Niels Juel og almuen på Tåsinge i 1700-tallet. Bent Nielsens orkester spillede almuemusik fortrins-

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

vis fra vort område. Der kom lidt under 70 mennesker. Det var en god og flot aften. Takket være Valdemars Slots beredvillighed slap vi fra arrangementet uden økonomisk mén. Nu gælder det opstøvning af midler til at trykke Peters bog for og til at få Bents musikalier godt i hus.

En stor begivenhed i museets liv blev vort åbent-hus-arrangement i den første weekend af efterårsferien. Der kom 280 besøgende, som beså museet, de nye bygninger, de gamle håndværk, hørte musik i kælderen og indviede »Havehuset« med kaffe og vafler, medens børnene jagtede bogstaver til konkurrenceteksten.

Vort samarbejde med Svendborg og Omegns Museum medfører, at vi til næste år vil have nye, oplysende tekster på en del af samlingen og på genstande ude på arealet.

Som i de foregående år har kommunen stillet en god og stabil langtidsledig til vor rådighed. Derfor har der trods byggeriet kunnet være rimeligt pænt omkring museet, og de mange småproblemer har kunnet blive løst efterhånden, som de opstod.

Fra Fyns amt har vi fået et fotoapparat, en diasfremviser og en skærm, som vi kan anvende til oplysende virksomhed. Vi har fra Statens Museumsnævn fået bevilget forsatsvinduer i Folkemindesamling og Skipperhjem.

Til billedet af museets liv og virke hører også besøgets størrelse. Her ser det ud til en lille fremgang på et par procent.

Sidste år fik Museumslauget over 80 nye medlemmer, så nu er vi over 620. Og det er et pænt stort medlemstal. Men som privat museumsforening, der driver et museum, har vi et problem. Vi har langtfra de økonomiske midler, der skal til for at sikre vedligeholdelsen af bygningerne, skabe og fastholde det aktivitetsniveau, der skal til for at gøre museet til et levende og aktivt sted, der kan udfylde sin vigtige plads i den lokale bevidsthed. Det kræver aktiv indsats af frivillige. Vi har hidtil klaret os. Men vi bliver nødt til at sikre os, at vi også fremover kan regne med og finde frem til den frivillige assistance, uden hvilken museet ikke kan fungere som tøsingernes eget museum, men vil glide over i kommunalt regi – eller ud! *Kort sagt:* Vi opfordrer de medlemmer, der er villige til at give en håndsrækning ved en eller anden lejlighed, til at kontakte et medlem af bestyrelsen og anmelde deres navn, adresse og telefonnummer. Så vil de indgå i en aktivkreds, som vi kan kontakte for at finde frem til nogle, der har tid og lyst til at hjælpe os med at løse et problem, når det bliver nødvendigt. I øvrigt vil den nærmere kontakt til museet også kunne føre til spændende og gode oplevelser for dem, der deltager.

Giv en hånd!
Meld dig til aktivkredsen!
Ring eller skriv til bestyrelsen!

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Hvordan får du kontakt til Tåsinge Museumslaug?

Drejer det sig om museet, arkivet, medlemskab, spørgsmål om eller forslag til: Foreningsarbejdet, udflugt m.m. – kontakt da en af nedenstående!

Bestyrelsen

Knud Helles,
Grønnegade 24 a, 5700 Svendborg,
(formand) tlf. 62 22 58 27

Hans Marquardsen,
Skovballevej 122, 5700 Svendborg,
(næstformand og kasserer) tlf. 62 54 11 24

Edith Brenneche, Vindeby Bakkevej 4,
5700 Svendborg tlf. 62 22 54 02

Anne Lise Fredholm, Eskærvej 4,
5700 Svendborg tlf. 62 22 61 73

Bent Hansen, Færgegårdsvej 43,
5700 Svendborg tlf. 62 22 59 58

Thorkild Nielsen, Brudagervej 11,
5882 Vejstrup tlf. 62 28 14 80

Kurt Simonsen, Skovballevej 40,
5700 Svendborg tlf. 62 54 21 66

Jørgen Henningsen, Bjernemarksvej 41,
5700 Svendborg tlf. 62 22 54 17

Jens Højte Jensen, Bjerrebyvej 21,
5700 Svendborg tlf. 62 54 15 78

Regnskabsfører:

Gitte Rasmussen, Wandallsparken 31,
5700 Svendborg

Arkivet

Erik Hansen
Bellisvej 9, 5700 Svendborg,
(arkivleder) tlf. 62 22 50 02

Valdemar Jensen, Vornæsvej 70,
5700 Svendborg tlf. 62 54 16 22

Kis og John Frikke, Stjoulvej 20,
5700 Svendborg tlf. 62 54 19 75

Hans Eriksen, Skovballevej 31,
5700 Svendborg tlf. 62 54 10 19

Smør madpakken og tag med museumslauget på udflugt
søndag den 12. september 1993

Målet er endnu ukendt, men reservér dagen allerede nu.

Vi opfordrer alle interesserede til at melde sig til bestyrelsen i god tid. Vi har haft mange gode og indholdsrige ture, og med jeres hjælp bliver denne sikkert også en af dem.

Tag gode venner og bekendte med – alle er velkomne!

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Praktiske oplysninger:

TÅSINGE SKIPPERHJEM OG FOLKEMINDESAMLING

Kirkebakken 1, Bregninge, 5700 Svendborg
Tlf. 62 22 71 44

Åbent:
15. maj - 19. juni:
Mandag-fredag kl. 10 - 15.30 – lørdag & søndag kl. 10 - 17
20. juni - 15. august:
Alle dage kl. 10 - 18
16. august - 31. august:
Mandag-fredag kl. 10 - 16 – lørdag & søndag kl. 10 - 17

TÅSINGE LOKALHISTORISKE ARKIV

Biblioteksvej 1, Landet, 5700 Svendborg

Åbent:
Tirsdag kl. 19 - 21, eller efter aftale.
(I jule- og sommerferien kun efter aftale).

Leder:
Erik Hansen, Bellisvej 9, 5700 Svendborg
Tlf. 62 22 50 02

Følgende publikationer haves til salg:

Valdemar Jensen:
Tåsinge Rundt - 98,- kr.
Søren Lolk - den mærkelige tåsingebonde, 1985. - 190,- kr.
og
Min læretid 1922-1926 hos »Langes« i Svendborg, 1988. - 30,- kr.

Tåsinge Årbog 1987, 80,- kr.
Tåsinge Årbog 1988, 85,- kr.
Tåsinge Årbog 1989, 85,- kr.
Tåsinge Årbog 1990, 90,- kr.
Tåsinge Årbog 1991, 100,- kr.
Gl. Tåsinge-kort 1822, 15,- kr.
Museer i Fyns Amt, 10,- kr.
Elvira Madigan - Sixten Sparre 1889-1989, plakat af kunstneren Verner Brems, 1985. - 85,- kr.

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek